

**Департамент освіти і науки
Житомирської обласної військової адміністрації**

**Комунальний заклад
«Житомирський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Житомирської обласної ради**

Кафедра методики викладання навчальних предметів

**ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
ЯК ПРОСТІР РЕАЛІЗАЦІЇ НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ**

**Збірник матеріалів
Регіональної науково-практичної інтернет-конференції
(24 квітня 2023 року)**

Житомир 2023

УДК 373.5
Д36

Затверджено на вченій раді КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР
(протокол № 4 від 21.04.2023)

Рецензенти:

Смагін Ігор Іванович, доктор педагогічних наук, професор, директор комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

Ренькас Броніслава Мирославівна, кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-методичної роботи комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

Д36 **Державний** стандарт базової середньої освіти як простір реалізації нових можливостей : зб. матеріалів Регіон. наук.-практ. інтернет-конференції, 24 квітня 2023 р. / КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, Кафедра методики викладання навчальних предметів. – Житомир : КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, 2023. – 70 с.

У збірнику представлені тези учасників конференції: педагогічних, науково-педагогічних працівників КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР. Матеріали можуть бути корисними для педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів післядипломної освіти, загальної середньої освіти, оскільки містять актуальну інформацію з питань розвитку професіоналізму педагогічних працівників.

УДК 373.5

Відповідальність за правильність фактів, посилань, наведених у матеріалах, несуть автори.

© Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, 2023

Андрійчук О. І.	Особливості організації оцінювання навчальних досягнень учнів за Державним стандартом базової середньої освіти	7
Бовсунівський В. М.	Актуальні проблеми викладання «Мистецтва» у закладах загальної середньої освіти	9
Грабовський П. П.	Цифровий інструмент Вітрарег як засіб реалізації уроків математики за дистанційною формою у синхронному режимі	12
Гречина М. І.	Інформаційно-комп'ютерні технології як невід'ємна складова сучасного навчання	15
Гуменюк І. Б.	Державний стандарт базової середньої освіти як простір реалізації нових можливостей для розвитку ключових компетентностей та наскрізних умінь учнів засобами іншомовної освіти	18
Добролюжа Г. М.	Формування громадянських та соціальних компетентностей учнів через призму розв'язання контроверсійних питань	21
Калінін В. О. Кадащук А. Р.	Особливості організації освітнього процесу за умови використання соціально-емоційного навчання	27
Колесник К. І.	Від проєкту «Інтелект України» до інтелекту нації	32
Колеснікова І. В.	Реалізація положень Державного стандарту базової середньої освіти при вивченні інформатики	36
Поліщук Н. М.	Діяльнісний підхід на уроках інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» як механізм запровадження Державного стандарту базової середньої освіти на адаптивному циклі навчання	38
Роміцина Л. В.	Математична освітня галузь: вимоги до результатів навчання здобувачів базової середньої освіти	43

Смагіна Т. М.	Державний стандарт базової середньої освіти як система координат для визначення простору нових освітніх можливостей	47
Стахов М. В.	Професіоналізм педагогічного працівника як об'єкт діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти	49
Фамілярська Л. Л.	Як надати ефективний зворотний зв'язок онлайн?	53
Чуян І. Л.	Формування громадянської та соціальної компетентностей у процесі навчання інтегрованих курсів громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти	57
Шуневич О. М.	Розвиток в учнів комунікативних умінь: оновлені змістові й методичні орієнтири	62
Щербань П. І.	Формування розвивального освітнього простору в умовах діяльнісного підходу	65

30 вересня 2020 року був затверджений Державний стандарт базової середньої освіти, який визначає мету та принципи освітнього процесу, дає загальну характеристику змісту навчання, пояснює вимоги до обов'язкових результатів навчання та визначає орієнтири для їхнього оцінювання. Це один з найважливіших кроків реалізації другого етапу освітньої реформи НУШ.

Основними точками системи координат Державного стандарту є галузі освіти, ключові компетентності та наскрізні вміння.

Документ містить опис компетентнісного потенціалу та вимоги до обов'язкового навчання учнів у 9 галузях освіти:

- мовно-літературній,
- математичній,
- природничій,
- технологічній,
- інформатичній,
- соціальній і здоров'язберезувальній,
- громадянській та історичній,
- мистецькій,
- фізичній культурі.

Для кожної галузі Державний стандарт описує мету і групи загальних результатів, які уточнюються через обов'язкові результати для кожного з циклів. Саме тому кожна освітня галузь має потенціал для розвитку кожної компетентності.

У документі чітко окреслено ключові компетентності, якими мають оволодіти школярі після закінчення кожного з двох циклів – адаптаційного (5–6 класи) і базового предметного навчання (7–9 класи), та наскрізні вміння.

Перелік основних компетентностей виглядає так:

- вільне володіння державною мовою,
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами,
- математична компетентність,
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій,
- інноваційність,
- екологічна компетентність,
- інформаційно-комунікаційна компетентність,
- навчання впродовж життя,
- громадянські та соціальні компетентності,
- культурна компетентність,
- підприємливість і фінансова грамотність.

Наскрізнi вмiння формуються на всiх iнтегрованих курсах або предметах. Вони є спiльними для всiх компетентностей:

- читати з розумiнням,
- висловлювати власну думку усно i письмово,
- критично та системно мислити,
- дiяти творчо,
- виявляти iнiцiативнiсть,
- здатнiсть логiчно обгрунтувати позицiю,
- конструктивно керувати емоцiями,
- оцiнювати ризики,
- приймати рiшення,
- розв'язувати проблеми.

Цi факти дають пiдстави стверджувати, що Державний стандарт базової середньої освіти є простором реалiзацiї нових можливостей учителiв та учнiв.

О. І. Андрійчук,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
методики викладання навчальних предметів
(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)
e-mail: Kleopatra_1969@ukr.net

Особливості організації оцінювання навчальних досягнень учнів за Державним стандартом базової середньої освіти

Державний стандарт базової середньої освіти окреслює обов'язкові результати рівня навчальних досягнень учнів з урахуванням обсягу навчального навантаження за освітніми галузями, структурою та змістом. Саме обов'язкові результати навчання є кінцевим орієнтиром для підсумкового оцінювання, що передбачає оцінювання результату навчання та є проміжним орієнтиром для формувального оцінювання, яке передбачає оцінити ефективність процесу навчання.

Обов'язкові результати навчання базуються на компетентнісному підході та є орієнтирами для оцінювання, на основі яких визначається рівень досягнення результатів навчання певного етапу.

Оцінювання навчальних досягнень учнів – це складник освітнього процесу, який систематично реформується і тому привертає увагу науковців. Ряд статей О. Локшиної спрямовані на дослідження особливостей оцінювання навчальних досягнень учнів у ряді європейських країн [1]. А. Гривко та Л. Ващенко у співавторській роботі методично довели, що поточне та формувальне оцінювання не є взаємозамінюваними видами оцінювання, а є взаємодоповнюваними [2]. Різні аспекти формувального оцінювання досліджували О. Барна, В. Вембер, Н. Морзе, О. Онопрієнко та інші [3; 4].

Вимоги до результатів навчання учнів у Державному стандарті базової середньої освіти визначено за дев'ятьма освітніми галузями:

- мовно-літературна;
- математична;
- природнича;
- технологічна;
- інформатична;
- соціальна і здоров'язбережувальна;
- громадянська та історична;
- мистецька;
- фізична культура [5].

Педагогічне оцінювання базується на обов'язкових результатах навчання учнів з урахуванням вимог освітньої галузі та компонентів обов'язкових результатів навчання (табл.).

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів	з мовно-літературної освітньої галузі (українська мова, українська література, зарубіжні літератури (у перекладі українською мовою) для класів (груп) з українською мовою навчання): взаємодіє з іншими особами в усній формі, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів тощо	→	Обов'язкові результати навчання	<ul style="list-style-type: none"> – групи результатів навчання учнів, що охоплюють споріднені загальні результати; – спільні для всіх рівнів загальної середньої освіти загальні результати навчання учнів, через які реалізується компетентнісний потенціал галузі; – конкретні результати навчання учнів, що визначають їх навчальний прогрес за освітніми циклами; – орієнтири для оцінювання, на основі яких визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершенні відповідного циклу
	з мовно-літературної освітньої галузі (іншомовна освіта): сприймає усну інформацію та письмові тексти іноземною мовою в умовах безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування; взаємодіє з іншими особами в усній і письмовій формі та в режимі реального часу засобами іноземної мови тощо	→		
	з математичної освітньої галузі: досліджує проблемні ситуації та виокремлює проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів; моделює процеси і ситуації, розробляє стратегії, плани дій для розв'язання проблем тощо	→		
	з природничої освітньої галузі: пізнає світ природи засобами наукового дослідження; опрацьовує, систематизує та представляє інформацію тощо	→		
	з технологічної освітньої галузі: формулює ідею та втілює задум у готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності; творчо застосовує традиційні і сучасні технології тощо	→		
	з інформатичної освітньої галузі: знаходить, аналізує, перетворює, узагальнює, систематизує та подає дані, критично оцінює інформацію для розв'язання життєвих проблем; створює інформаційні продукти і програми для ефективного розв'язання задач/проблем, творчого самовираження індивідуально та у співпраці з іншими особами за допомогою цифрових пристроїв чи без них тощо	→		
	із соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі: турбується про особисте здоров'я та безпеку, уникає факторів ризику, реагує на фактори і діяльність, що становить загрозу для власного і суспільного життя, здоров'я, добробуту; визначає альтернативи, прогнозує наслідки, приймає рішення для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я і добробуту тощо	→		
	з громадянської та історичної освітньої галузі: мислить історико-хронологічно, орієнтується в історичному часі, встановлює причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявляє зміни і тривалість у житті суспільства; мислить геопросторово, орієнтується в соціально-історичному просторі, виявляє взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури і навколишнього природного середовища тощо	→		
	з мистецької освітньої галузі: пізнає різні види мистецтва, інтерпретує художні образи, набуває досвіду емоційних переживань, розвиває ціннісне ставлення до мистецтва; формує художньо-образне, асоціативне мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва тощо	→		
	з освітньої галузі фізичної культури: формує власну психічну та соціально-психологічну сфери особистості засобами фізичного виховання; систематично займається фізичною культурою, володіє технікою фізичних вправ тощо	→		

Отже, алгоритм процедури оцінювання навчальних досягнень учнів має базуватися на компонентах Державного стандарту базової середньої освіти з урахуванням:

- дотичності предмета, який викладає педагог, до певної освітньої галузі;
- компонентів обов'язкових результатів навчання з урахуванням визначених загальних та конкретних результатів навчання та орієнтирів для оцінювання;
- інструментарію, який зможе ідентифікувати, кількісно та якісно виміряти рівень навчальних досягнень з урахуванням виду педагогічного оцінювання.

Список використаних джерел та літератури

1. Локшина О. Інновації в оцінюванні навчальних досягнень учнів у шкільній освіті країн Європейського союзу. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2009. № 2. С. 107–113.
2. Гривко А. В., Ващенко Л. С. Поточне та формувальне оцінювання в базовій та старшій профільній школі. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 2. С. 35–43.
3. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2013. № 6. С. 45–57.
4. Онопрієнко О. В. Формувальне оцінювання досягнень: сутність і методика застосування. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 4. С. 36–42.
5. Державний стандарт базової середньої освіти / Кабінет Міністрів України. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.

В. М. Бовсунівський,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач,

методист предметів естетичного циклу

(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)

Актуальні проблеми викладання «Мистецтва» у закладах загальної середньої освіти

Аналіз стану викладання в середній школі нової навчальної дисципліни «Мистецтво» дозволив виявити деякі проблеми та визначити шляхи їх подолання.

До програми 5 класу увійшов предмет «Мистецтво». Аналіз стану викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» дозволив виявити деякі проблеми та визначити шляхи їх подолання.

Відповідно до Державного стандарту, завдань мистецької освітньої галузі метою викладання є формування художньої культури особистості у процесі творчого оволодіння світом мистецьких

цінностей. Основними завданнями освітнього процесу є: 1) розвиток емоційно-ціннісної та морально-етичної сфер особистості; 2) формування художнього смаку і необхідність спілкування з творами мистецтва; 3) формування знань про культурні явища, навичок сприйняття та оцінювання художніх творів; 4) вступ до художньо-творчої діяльності з інтерпретації та створення художніх образів [1].

Вивчення предмета «Мистецтво» базується на принципі предметної та технологічної спадкоємності з такими дисциплінами, як музичне мистецтво та образотворче мистецтво, театр, екранні види мистецтва, хореографія тощо. Основним критерієм оцінювання має бути орієнтація на художню та практичну діяльність учнів.

На розсуд учителя та відповідно до навчальної програми заняття проводяться з використанням вікторин, конкурсів, екскурсій, презентацій та захисту індивідуальних, групових проєктів. Учні можуть використовувати різноманітні науково-популярні видання, літературні твори, медіаджерела. Особливістю інтегрованого курсу «Мистецтво» виступає рекомендаційний характер переліку творів вивчення. Учитель має право вносити зміни до цього списку, встановити послідовність вивчення та кількість творів мистецтва на уроках.

Для виявлення актуальних проблем викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» було проведено анкетування серед 12 творчо працюючих учителів з таких питань: У якому класі викладаєте мистецтво? Яка Ваша спеціальність за дипломом? Які матеріали зазвичай використовуєте для підготовки до уроків? Які проблеми зустрічаються під час підготовки та проведення уроку? Які проблеми виникають в учнів під час підготовки до уроку та на занятті? Які способи активізації навчальної діяльності учнів використовуєте під час уроків? Чи використовуються сучасні технології навчання на уроках? Яка мета сучасних технологій навчання? Які форми контролю використовуються?

Цей предмет, як показало дослідження, викладають освітяни різних спеціальностей (за дипломом): учителі музики (50%), учителі образотворчого мистецтва (35%), решта 15% – філологи, історики тощо. Як бачимо, вивчення «Мистецтва» не завжди організовують фахівці, підготовка яких відповідає профілю предмета.

Усі педагоги для підготовки та проведення занять використовують матеріали з інтернет-джерел, навчальні посібники для учнів, власні напрацювання, також популярністю користуються посібники зі світової художньої культури тощо [4]. Значну допомогу щодо організації та якісного проведення мистецьких уроків педагоги отримують, беручи участь у різноманітних заходах: семінари, вебінари, практикуми, майстер-класи, тренінги, онлайн-конференції, презентації добрих

практик – та опрацьовують матеріали на платформі MOODLE інституту тощо.

Навчально-тематичним планом проведення курсів для вчителів мистецьких дисциплін глибоко враховуються запити щодо методології роботи педагогів та організації видів діяльності учнів, які виходять на очікувані результати.

Водночас серед труднощів, що найчастіше зустрічаються у викладанні «Мистецтва», учасники опитування наголосили на недостатньому забезпеченні ТЗН, інколи завеликому обсязі інформації, рекомендованої для освоєння на одному уроці, підборі ілюстрацій до матеріалу.

З боку педагогів висловлено думку, що відсутність оцінювання деякими вчителями є важливим недоліком цього предмета. Однак існує думка, що якщо предмет «Мистецтво» формує любов до мистецтва, то страх отримати не найвищий бал не повинен бути присутнім у класі.

Учителі стикаються з тим, що не всі учні готові до виконання творчих завдань; не всі учні можуть/хочуть говорити, розмірковувати, читати; їм важко відтворювати великий обсяг інформації; у багатьох немає навичок малювання, музикування; недостатньо знань у галузі історії, недотримання принципів цілісності, послідовності і наступності між початковою та базовою середньою школою щодо викладання мистецьких предметів тощо.

Популярними способами активізації навчальної діяльності учнів, як показали дані нашого дослідження, є ігри, творчі завдання, вікторини, проблемні завдання, бесіди та дискусії, віртуальні подорожі, пресконференції.

На питання про використання сучасних інформаційних технологій під час уроків ніхто з учителів негативно не відповів. Метою застосування сучасних технологій є реалізація принципу наочності навчання: для демонстрації презентацій – 91%, проєктів учнів – 75%, для проведення тестування – 95%. Було наголошено на використанні блогу для учнів, в якому вчителі розміщують конспекти уроків, корисні посилання на різноманітні мистецькі платформи, дидактичні матеріали, завдання для індивідуальної та групової роботи, пізнавальні ігри, відео та музичний матеріал, репродукції тощо.

Педагоги вважають за доцільне застосування різноманітних форм контролю знань учнів для організації поточної та підсумкової атестації з предмета «Мистецтво».

Як показало проведене нами дослідження, для більшої ефективності освоєння предмета «Мистецтво» потрібний педагог із відповідною спеціалізацією. У країні є потреба організувати

перепідготовку кадрів та підвищення кваліфікації з профілю навчального предмета «Мистецтво» для педагогів інших спеціальностей.

Загалом відновлення викладання «Мистецтво» у школі – це позитивне явище, яке сприяє розширенню кругозору у підростаючого покоління, формуванню естетичного смаку, підтримці інтересу до світової мистецької культури. Крім того, завдяки цьому предмету школярі зможуть більше дізнатися про країну, в якій живуть, самобутню культуру України, що у свою чергу піднімає авторитет країни в очах учнів.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 URL: <https://imzo.gov.ua/derzhavni-standarty-bazovoi-seredn-oi-osvity/>.
2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи : документ пройшов громадські обговорення і ухвалений рішенням колегії МОН 27/10/2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/>.
3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-shkolah-u-20222023-navchalnomu-roci>.

П. П. Грабовський,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри

методики викладання навчальних предметів

(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)

e-mail: grabovskyp@gmail.com

Цифровий інструмент Вітратер як засіб реалізації уроків математики за дистанційною формою у синхронному режимі

Життєдіяльність українського суспільства у надзвичайних умовах, зокрема на період військового стану, обумовлює необхідність відповідних змін в освітній сфері. Наприклад, використання у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) дистанційної форми навчання, що дозволяє організувати здобуття загальної середньої освіти для її здобувачів відносно найбільш безпечно [1]. Зазначена форма навчання може реалізовуватися в асинхронному та синхронному режимах. Перевагами першого із режимів є незалежність, гнучкість, індивідуальний темп роботи того, хто навчається [2]. Наступний

передбачає, що всі учасники освітнього процесу можуть одночасно співпрацювати в режимі реального часу, обмінюючись миттєвими повідомленнями та отримуючи негайний зворотний зв'язок [3]. Реалізуються описані вище режими дистанційної освітньої взаємодії за допомогою відповідних цифрових застосунків. Разом з тим, відповідно до діючого професійного стандарту [4], педагогічний працівник ЗЗСО має добирати необхідні електронні (цифрові) освітні ресурси (ЕОР), оцінювати їх ефективність для досягнення навчальних цілей з огляду на умови навчання тощо. Крім того, застосування ЕОР сприятиме розвитку в учнів інформаційно-комунікаційної компетентності («впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування» [5]), що є однією з ключових компетентностей, визначених у «Державному стандарті базової середньої освіти» [5]. Тому добір програмних засобів, що забезпечуватимуть виконання професійних обов'язків учителів закладів загальної середньої освіти у наявних умовах, є нагальною проблемою сьогодення.

Зокрема, для реалізації дистанційної форми навчання у синхронному режимі доцільно застосовувати віртуальну інтерактивну дошку (онлайн-дошку), що є цифровим аналогом (зазвичай реалізований як хмарний сервіс) шкільної дошки та дозволяє забезпечити практично такий же функціонал і навіть більший [2]. Наприклад, програмні застосунки Miro, Padlet, Jamboard від Google, Whiteboard, що доступні у Microsoft Office 365, будуть корисними для вчителів різних освітніх галузей (мовно-літературної, мистецької, природничої тощо).

Водночас використання хмарного додатку Bitpaper [6] може бути корисним для вчителя математики. Зокрема, доступний для безоплатного використання функціонал цього програмного засобу, окрім звичних дій (розміщення текстових повідомлень, створення у ручному режимі малюнків, інтеграції готових зображень і т. д.), дозволить педагогу легко побудувати у спільному робочому просторі основні геометричні фігури планіметрії: пряму, коло, трикутник (рівнобедрений, рівносторонній, прямокутний), опуклий чотирикутник (паралелограм, прямокутник, квадрат, ромб, рівнобічну та прямокутну трапецію), опуклі n-кутники (від п'ятикутника до додекагона включно); а також паралелепіпед, циліндр тощо. Крім того, передбачена можливість вимірювання градусної міри кута; наявний редактор математичних формул, що дозволить використовувати дробові, степеневі, підкореневі вирази, а також записи математичного аналізу і літери грецького алфавіту.

Крім того, функціонал пропонованої віртуальної інтерактивної дошки дозволяє вчителю завантажувати додаткові файли, які можуть використовувати учні; спілкуватися з ними у чаті або у голосовому режимі (платна послуга); створювати pdf-документи, що містять результати спільної діяльності; у будь-який момент блокувати робочий аркуш для інших учасників взаємодії або вмикати режим «класу», що полегшить їхню діяльність: кожен із учасників бачитиме лише свій маркер та педагога, а інших осіб – ні. Основний елемент описаного цифрового застосунку – «папір» – може містити в собі до ста робочих аркушів (необхідну кількість створює власник). Загалом для свого використання цифровий застосунок, як і будь-які хмарні сервіси, не потребує додаткового специфічного програмного забезпечення та «потужного» апаратного забезпечення.

Обмеження безоплатного використання програмного засобу Вітрапер стосуються неможливості спілкування у голосовому режимі та кількості створюваних основних елементів (паперів). Дозволяється «відкривати» один кожного місяця. Таким чином, чим більше часу існує відповідний обліковий запис на цьому ресурсі, тим більше користувач може мати робочих «паперів», при цьому його активність (наприклад, частота відвідування власного акаунту) не впливає на можливу загальну кількість цих «паперів».

Отже, описаний цифровий застосунок Вітрапер завдяки пропонованому розробником на безоплатній основі функціоналу може бути ефективним інструментом для реалізації уроків математики за дистанційною формою навчання у синхронному режимі.

Список використаних джерел та літератури

1. Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні : наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 р. № 274. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/624/200/1c5/6242001c570a8380605603.pdf>. (дата звернення: 10.04.2023).
2. Організація дистанційного навчання в школі : методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України від 05.2020 р. URL: https://rada.info/upload/users_files/41919831/4c6d4edbb7e057a3ecea236cc72d989d.pdf. (дата звернення: 10.04.2023).
3. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 р. № 466. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizacijni-zahodi-dlya-zapobigannya-poshirennyu-koronavirusu-s-ovid-19> (дата звернення: 10.04.2023).
4. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»,

«Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 10.04.2023).

4. [v2736915-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text) (дата звернення: 10.04.2023).

5. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.20 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.04.2023).

6. Цифровий застосунок Bitpaper: віртуальна інтерактивна дошка. URL: <https://bitpaper.io> (дата звернення: 10.04.2023).

М. І. Гречина,

методист лабораторії змісту та моніторингу
якості післядипломної педагогічної освіти
(КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР)
e-mail: mgrechina84@ukr.net

Інформаційно-комп'ютерні технології як невід'ємна складова сучасного навчання

Людство з давніх часів використовувало всі існуючі можливості сучасних технологій для навчання та виховання. Створення комп'ютера понад 50 років тому ввійшло в історію як подія світового значення. За його допомогою можна було переробити величезний обсяг інформації, що в подальшому призвело до переходу суспільства на якісно новий ступінь розвитку – інформаційне суспільство.

У кожній країні освіта, знання, інформація та комунікація утворюють основу розвитку, становлення та благополуччя для будь-якої особистості. Україна не є винятком. Для адаптації до соціальних та професійних змін сьогодення все більше людей відчувають потребу у беззупинному аналізі та обробці інформації.

Інформатизація істотно вплинула на процес придбання знань. Нові технології навчання на основі інформаційних і комунікаційних дають змогу інтенсифікувати освітній процес, пришвидшити сприйняття матеріалу, краще його зрозуміти та допомогти засвоїти величезні масиви знань [1].

Освітні реформи в багатьох країнах світу тісно пов'язані зі впровадженням ІКТ у процеси навчання. Причому найважливішим при цьому має бути забезпечення комп'ютеризованих робочих місць для учнів, оснащення шкіл новітніми технологічними засобами для модернізації процесів, створення підґрунтя для набуття здобувачами

освіти необхідних навичок та компетентностей у сфері застосування ІКТ [2: 5].

Треба відмітити, що передача знань через ІКТ впливає на успішність учнів. Доведено, що завдання, які передаються в такий спосіб, тобто за допомогою використання ІКТ, є ефективним засобом навчання. Застосування комп'ютерів та інших різних медіазасобів впливає на інтерес учня до навчання. Тобто інформаційне середовище, що створено комп'ютерними засобами, стало важливим елементом навчання.

На даному етапі розвитку освітньої системи в нашій державі пріоритетним є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Ці технології забезпечують ще більше удосконалення процесу навчання, роблять його доступним та ефективним. ІКТ спроможні допомагати підростаючому поколінню прилаштуватись і повноцінно жити в сучасному інформаційному суспільстві.

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти визначає одним із пріоритетних формування інформаційно-комунікаційної компетентності. Це тлумачиться як здатність здобувача освіти використовувати ІКТ та інші відповідні засоби для виконання певних завдань, в тому числі і суспільно значущих [3].

Аналізуючи досвід країн, які вже тривалий час застосовують інформаційно-комунікаційні технології, можна впевнено говорити, що вивчення історії допоможе розвитку умінь критично мислити. Критичне мислення учня необхідне для ефективного і продуктивного використання ІКТ. З наголошеного вище впливає, що знання предмета «Історія» і вміння правильно користуватися ІКТ дають можливість бути «інформаційно освіченим громадянином». Така людина зможе критично мислити і перетворювати інформацію на знання з будь-якої галузі.

Як нам відомо, всесвітня мережа «Інтернет» дозволяє кожному користувачу вибрати не одне джерело інформації. Можливість користуватися різноджерелами дозволяє співставляти факти і критично їх оцінювати. Такі вміння не дає можливості учням перетворитися на об'єкти маніпуляцій [4: 201].

На сьогоднішньому етапі розвитку освіти України гостро стоїть проблема з підготовки вчителів, які будуть і зможуть працювати в умовах швидкого розвитку інформаційних та комунікаційних технологій. Педагог сьогодення повинен швидко опановувати сучасні засоби навчання, щоб забезпечити право кожного учня на якісну освіту. Якщо вчитель постійно діє лише в рамках звичного уроку, то він істотно

поступається своїм колегам, що ведуть заняття з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Сучасна освіта вимагає від усіх учасників навчально-виховного процесу володіння інформаційною грамотністю. У зв'язку із ситуацією в Україні, починаючи з 2020 року, навчальні заклади масово застосовують дистанційні методи навчання. Це в свою чергу вимагає від учителів та учнів володіння відповідним рівнем кваліфікації та підтримання відповідних освітніх стандартів [5: 255]. При підготовці до уроку з використанням ІКТ учитель не повинен забувати, що він готується до уроку, тому має складати план уроку, виходячи з його цілей. Підбираючи навчальний матеріал, педагогові важливо дотримуватися основних принципів: систематичності та послідовності, доступності, диференційованого підходу, науковості та ін. При цьому ІКТ не повинні повністю замінювати вчителя, а тільки доповнювати його.

Інформаційно-комунікаційні технології є вагомим засобом підвищення ефективності навчання. Вони значно розширюють можливості подання необхідної навчальної інформації за допомогою кольору, графіки, звуку, цифрової відеотехніки. При цьому значно зростає мотивація кожного учня до навчання. Навчання з використанням ІКТ підвищує інтерес до оволодіння знаннями. Використовуючи ІКТ, учитель має можливість подання навчальних завдань за ступенем складності. Кожне заняття з використанням ІКТ або на основі ІКТ викликає у здобувачів освіти більшу зацікавленість до кожного предмета. Користуючись ІКТ під час своєї роботи, вчитель зможе краще оцінити знання дитини, зрозуміти її. Сучасні ІКТ спонукають кожного викладача до пошуків нових нетрадиційних форм і методів навчання [5: 185].

Використовуючи ІКТ в своїй роботі, педагог має пам'ятати, що такі технології дозволяють робити урок привабливим та найголовніше – сучасним. На таких уроках відкриваються нові можливості для розвитку індивідуальності. У процесі навчання з використанням ІКТ відбувається індивідуалізація навчання, розвивається пізнавальна діяльність учнів.

Сьогоднішній швидкий розвиток нашого суспільства проходить під впливом сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій на всі сфери життєдіяльності. А тому на сучасну школу покладено нові вимоги – швидко та якісно засвоювати не тільки накопичені знання та величезну кількість інформації, а й якісно і з користю її трансформувати в усі сфери життя. Виконати ці завдання без сучасних можливостей ІКТ неможливо.

Список використаних джерел та літератури

1. Інформаційні та комунікаційні технології навчання в системі загальної середньої освіти зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. / [Гриценчук О. О., Коневщинська О. Е., Кравчина О. Є., Лаврентьева Г. П., Малицька І. Д., Овчарук О. В., Рождественська Д. Б., Сороко Н. В., Хитровська Ю. В., Іванова С.М., Шиненко М.А. ; за заг. ред. Овчарук О. В.]. Київ : Пед. думка, 2012. 176 с.
2. Національні стандарти технічної підготовки (National Educational Technology Standards, NRTS). URL: <http://www.cnets.iste.org>.
3. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898?fbclid=IwAR32j9maQlQor-nNCoHsCZuMCF1vkxqivngaf5WkUHJFhwUA25XHVKKGxdg>.
4. Кудря П. В. Способи та напрямки використання ІКТ в освіті. *Інформаційно-комунікаційні технології навчання: психолого-педагогічні та дидактичні аспекти впровадження* : матеріали обл. наук.-практ. інтернет-конф., 13 квітня 2011 р. / Кіровоград. обл. ін.-т післядиплом. пед. освіти ім. Василя Сухомлинського. URL: http://timso.koippo.kr.ua/blogs/media/blogs/Internet-konferencia/Materiali_konferencii_2011.
5. Вакалюк Т. А. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в загальноосвітніх школах для підвищення якості освіти. *Інформаційно-комунікаційні технології як засіб підвищення якості освіти* : збірник наук. та наук.-метод. праць / ред. кол. : В. Є. Берека (гол) та ін. Хмельницький : Вид-во ХОІППО, 2015. 326 с.
6. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.

І. Б. Гуменюк,

викладач кафедри методики

викладання навчальних предметів

(КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР)

e-mail: ib_gr60@ukr.net

Державний стандарт базової середньої освіти як простір реалізації нових можливостей для розвитку ключових компетентностей та наскрізних умінь учнів засобами іншомовної освіти

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти сучасна школа відповідає не тільки за розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, а також за розвиток ключових компетентностей та наскрізних умінь, які допоможуть учням почувати себе комфортно та впевнено у майбутньому житті, досягти успіхів

у здобутті професії. Усі ключові компетентності й наскрізні вміння, які зазначені в державних документах щодо вивчення іноземних мов, є дуже важливими, взаємопов'язані один з одним, природно інтегруються у процес навчання іноземних мов.

Процес навчання іноземних мов відбувається відповідно до основних вимог компетентнісного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого підходів, які передбачають використання сучасних методів, прийомів, технологій і сприяють розвитку ключових компетентностей та наскрізних умінь учнів засобами іншомовної освіти.

Аналіз вимог до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти підтверджує, що іншомовні комунікативні уміння розвиваються паралельно з такими ключовими компетентностями та наскрізними вміннями, як-от: читання і розуміння автентичних текстів різних жанрів і видів; співпраця, креативність, спілкування у письмовій та усній формі відповідно до поставлених завдань і застосовування доцільних комунікативних стратегій відповідно до різних потреб; взаємодія з іншими в усній та письмовій формі та за допомогою засобів електронного спілкування, з використанням у разі потреби невербальних засобів спілкування за умови дефіциту наявних мовних засобів; критичне оцінювання інформації та використання її для різних потреб; висловлювання своїх думок, почуттів, ставлень; уміння працювати самостійно тощо.

Тобто ми бачимо, що стратегічні напрямки розвитку сучасної іншомовної освіти, відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, нормативних документів з питань викладання іноземних мов, пов'язані з розвитком в учнів ключових компетентностей та наскрізних умінь, що передбачає удосконалення та оновлення підходів до навчання іноземних мов, перегляд окремих усталених засобів, методів, форм навчання, зміною ролі вчителя у процесі навчання.

Для реалізації компетентнісного потенціалу іншомовної освіти вчителі намагаються інтегрувати розвиток ключових компетентностей та наскрізних умінь у процес навчання через його зміст, форми, види навчально-пізнавальної діяльності, коли на уроці створюються умови для процесу реальної мовленнєвої взаємодії, створюються різноманітні соціальні умови спілкування через використання навчально-мовленнєвих ситуацій, рольових ігор, творчих комунікативних завдань з вирішення проблем, прийняття рішень, дискусії, обговорення, провокаційні запитання, через проєктні завдання тощо.

Також участь учнів у різноманітних міжнародних конкурсах, змаганнях, форумах, відеоконференціях, мовних таборах, спілкування

з друзями і однолітками з інших англomовних країн допомагає розвивати комунікативні, соціальні, соціокультурні, інформаційно-комунікаційні, інноваційні навички й уміння.

Загальнокультурна компетентність, яка є ключовою і складовою предметної компетентності іншомовної освіти, розвивається за допомогою автентичних засобів навчання, аналізу різноманітності культур, розуміння та оцінювання культурної різниці та схожості нашої країни та англomовних країн.

Для розвитку важливої ключової компетентності «Навчання впродовж життя» вчителі допомагають учням зрозуміти свої навчальні цілі, набути автономності, самостійності у навчанні, використовувати різні технології і стратегії саморегулювання, засоби для самостійної практики, такі як електронні підручники, інтерактивні додатки, програми, онлайн-ресурси. Щодо оцінювання власних результатів навчання, звертається увага на розвиток рефлексивних умінь для оцінювання і планування подальших дій.

Здатність учня рефлексувати над визначенням найкращої для нього індивідуальної освітньої траєкторії, найефективніших умінь і стратегій навчання є дуже важливим умінням для майбутнього самостійного життя. Коли учні виконують завдання з аналізу текстів та відео, побудови аргументів, прийняття рішень, вирішення проблемних питань, розвиваються важливі вміння критичного мислення, комунікації, креативності тощо.

Таким чином, формування іншомовної комунікативної компетентності учнів у процесі навчання іноземних мов тісно пов'язано з формуванням та розвитком основних ключових компетентностей та наскрізних умінь, які закладені у *Державному стандарті* базової середньої освіти і якими мають оволодіти школярі для досягнення власних цілей, успішної життєдіяльності, здобуття професії, соціалізації та громадянської активності.

Список використаних джерел та літератури

1. Гуменюк І. Б. Розвиток професійної компетентності вчителя англійської мови в умовах реалізації Концепції Нової української школи. *Післядипломна педагогічна освіта в умовах системних змін* : колективна монографія / КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР. Житомир : КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, 2021. С. 122–127.
2. Гуменюк І. Б. Шляхи розвитку в учнів компетентностей ХХІ століття засобами іншомовної освіти. *Розвиток професіоналізму педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн), 23 травня 2022 р. / КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР ; КНЗ КОР «Київ.

ОІПОПК» ; Закарпат. ін-т післядиплом. пед. освіти та ін. Житомир : КЗ «Житомирський ОІПО» ЖОР, 2022. С. 64–67.

3. Гуменюк І. Б. Навчання англійської мови у контексті реалізації Державних стандартів початкової і базової середньої освіти. *Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників Нової української школи в умовах післядипломної освіти* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн), 14 травня 2021 р. / КЗ «Житомирський ОІПО» ЖОР ; ДЗВО «Ун-т менеджменту освіти» НАПНУ, Навч.-наук. ін-т менеджменту та психології ; КНЗ КОР «Київ. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів» та ін. Житомир : КЗ «Житомирський ОІПО» ЖОР, 2021. С. 65–68.

4. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/novaukrayinska-shkola>.

5. Редько В. Г., Шаленко О. П. та ін. Іноземна мова. 5–9 класи : модельна навч. програма для закл. заг. серед. освіти / МОН України. 2021. URL: <https://cutt.ly/ERYYgOV>.

6. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.

7. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2008. 261 с.

Г. М. Доброльожа,

кандидат філологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри методики
викладання навчальних предметів
(КЗ «Житомирський ОІПО» ЖОР)
e-mail: halyna.dobrolezha@gmail.com

Формування громадянських та соціальних компетентностей учнів через призму розв'язання контроверсійних питань

Сьогодні у демократичному освітньому середовищі постала і вимагає негайного вирішення надзвичайно актуальна проблема – це навчання вчителів та учнів розв'язувати суперечливі питання шляхом освіти та діалогу. Така комунікація необхідна людям, котрі поділяють різні цінності та ідеали, адже цивілізоване спілкування навчить поважати думку інших, посилить демократичні принципи і просування культури прав людини загалом. Поштовхом до висвітлення такої нестандартної теми, як *вирішення суперечливих питань в українському соціумі*, стали декілька чинників: қацапсько-українська війна, екологічні проблеми, релігійний екстремізм з боку московської церкви,

конфлікти через сексуальну орієнтацію і через гендерну ознаку, насильство над дітьми, несприйняття осіб з іншим кольором шкіри, віросповіданням, мовою, способом життя тощо. Ці проблеми викликають занепокоєння громадськості щодо з'ясування причин і усунення наслідків конфронтації. А з іншого боку – діти, підлітки і навіть молодь через відсутність життєвого досвіду і недостатність навчання конфліктології не мають можливостей для того, щоб уникнути конфліктних ситуацій, не стати суб'єктом або об'єктом подібних дій.

Вирішення конфліктних питань передбачає з'ясування суті терміну *контroversійний*, який на сьогодні міцно укоренився в європейській і, зокрема, українській освіті (навчанні та вихованні), психології. Отже, з латини *controversia* – «суперечка», тобто 1. «розбіжність», 2. «опір, здебільшого науковий», 3. «боротьба думок» [1]. Варто зазначити, що у науковому дискурсі паралельно використовуються поняття *контroversійний* і *суперечливий*. Під контroversійними питаннями розуміють ті проблеми, які викликають сильні емоції (переважно – негативні), розділяють думки у громадах і суспільстві (інколи навіть в одній родині), викликають конфліктні пояснення й рішення і не можуть бути вирішені лише з покликанням на аргументи.

Суперечливі питання можуть бути різнорівневими:

- *глобального і місцевого значення*: глобальні – зміна клімату (підвищення температури повітря, забруднення водою і ґрунтів, викид парникових газів, підвищення рівня Світового океану, озонова дірка), голод в країнах Африки, ймовірне застосування ядерної зброї тощо; місцеві – війна України з кацапами, знесення пам'ятників і перейменування вулиць, будівництво ТРЦ на перехресті вул. Київської та Театральної, перехід лавр і церков до ПЦУ;

- *довготривалі або короткострокові*: до довготривалих можна віднести конфлікти між вірянами української і московської конфесій, конфлікти на мовному ґрунті в Україні, опозиція України до колишньої метрополії, боротьба з корупцією; до поточних – спротив щодо будівництва АЗС URJ, крадіжка онлайн-ідентичності (діпфейк), небажання носити маски і вакцинуватися під час епідемії ковід, відмова евакуюватися з населених пунктів, де йдуть активні бойові дії тощо;

- *різняються за місцем і часом*. Наприклад, у країнах Європи порізному ставляться до медичних проблем (доступ до ліків та лікування, евтаназія, аборти), освітніх моментів (мова викладання, релігійна освіта у школі, носіння шкільної форми, використання релігійної атрибутики), соціальні проблеми (безробіття, імміграція/еміграція, біженці, соціальні виплати і допомога) тощо;

- однак найважливішим вододілом, на думку англійського психолога Стредлінга, є поділ контроверсійних проблем на *фундаментальні та поверхневі*. Питання суперечливі поверхнево можна вирішити за допомогою доказів і прикладів, натомість питання суперечливі по суті стосуються основоположних переконань і суб'єктивної оцінки, тому вирішуються набагато важче [2].

Суперечливі питання надзвичайно складно вмонтувати у програму шкільних навчальних дисциплін або ж викладати як окремий курс (окремий предмет, цикл занять, опрацювання на виховній годині) тому, що вони є джерелом конфліктів цінностей та інтересів слухачів. Такі виклики створюють та/або поглиблюють непорозуміння у колективі, породжують недовіру і підозру, вони викликають сильні емоції; на такі виклики немає простих відповідей. Дуже важливо, щоб при розв'язанні контроверсійних питань не спровокувати конфлікт у класі (групі), захистити почуття учнів різних культур і різного походження.

Учитель повинен розуміти, що залучення учнівської молоді до вирішення суперечливих питань є актуальним, оскільки це допомагає сформувати, по-перше, світоглядні цінності, по-друге, почуття впевненості і захищеності, по-третє, підвищити компетентності для подальшого успішного особистого, громадянського і професійного життя кожної особистості.

Учитель у своїй цільовій діяльності опирається на основні цінності Ради Європи, а це – демократія, права людини і пропагування верховенства права й концепції освіти на противагу соціальному злу (екстремізм, радикалізація молоді, дискримінація, ксенофобія, расизм, сексизм, насильство, мова ненависті, втрата довіри до політики і політиків) [3].

Сучасні реалії життя в Україні вимагають нового напрямку мислення і діяльності в галузі освіти задля забезпечення демократичних свобод і прав людини, тому вирішення суперечливих питань у закладах загальної середньої освіти стало пріоритетом. На сьогодні саме навчальний заклад стає центром морального і громадянського розвитку молоді, і як наслідок – система виховання у сфері прав людини повинна змінити вектор від теоретичних знань на діяльне інтерактивне навчання і розбір реальних життєвих ситуацій. При цьому дуже важливо дотримуватися фахової обізнаності педагога, котра полягає у тривимірності – саморефлексія, розуміння ролі діалогу і стратегія навчання щодо вирішення контроверсійних питань.

У разі виникнення суперечливих питань перед учителем постають непрості виклики: Як реагувати на суперечливі висловлювання (дії) учнів?; Чи ставати на бік учнів (групи учнів) при вирішенні

контroversійного питання?; Як уникнути булінгу щодо учнів, котрі відрізняються від решти своїми судженнями, світоглядом тощо?; Як зняти агресію в учнівському середовищі?; Як утримати учнів у соціокультурних межах під час обговорення суперечливих питань і пошуку розумного, справедливого рішення?; Як навчити учнів поважати думку співрозмовника і право опонента на інакшість (звичайно, якщо це не загрожує громадському порядку і безпеці людей)?; Як реагувати вчителю на неочікувані запитання учнів, недоречні коментарі?; Яким чином вирішувати суперечливі питання без ґрунтовних теоретичних знань і доказової бази?

Готуючись до вирішення проблемної ситуації, учитель повинен розуміти суть будь-якого конфлікту, який містить певні складники: що трапилось?; які причини цієї ситуації?; очікувані результати від опрацювання теми; обдумування методів і плану подальших дій; наслідки взаємодії усіх учасників конфліктної ситуації.

У своїй діяльності вчитель має дотримуватися непорушного принципу в педагогіці – це любов і повага до дітей. Тому важливо знати і враховувати особливості дитячої психології відповідного віку, варто знати сімейну ситуацію в родинах учнів, проблеми зі здоров'ям учнів (членів родини) тощо. На ці та інші тригери потрібно обов'язково зважати, особливо в умовах сьогодення – перебування батьків на фронті, переселення, хвороба (поранення, смерть) близької людини, погіршення майнового стану, руйнування житла, втрата батьками роботи, відсутність друзів тощо.

Під час навчального та виховного процесу вчитель, безумовно, повинен дотримуватися вимог чинного освітнього законодавства, яке зобов'язує педагогічних працівників дбати про психічне та фізичне здоров'я учнів; захищати здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психологічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою [4].

В умовах сучасної української школи немає жодної можливості для запрошення фахівців-лекторів, викладання контroversійних питань як циклу занять або окремої навчально-виховної дисципліни, тому доцільно під час виховних годин та на уроках (особливо це важливо на уроках історії, української та зарубіжної літератур) звертати увагу на поточні події, що викликали суспільний резонанс, на вчинки історичних осіб, персонажів літературних творів та реальних людей – обговорювати, аналізувати, проводити паралелі і робити відповідні висновки.

Викладання суперечливих питань можливо двома способами – на основі результату і на основі процесу. Опрацювання на результат – це

мета, яку ставить перед собою педагог і прагне її досягти. Як правило, контроверсійні питання, які потребують позитивного кінцевого результату, є значущими, оскільки стосуються життєдіяльності учнів або важливих політичних, суспільних, економічних чи світоглядних проблем. Обґрунтування на основі процесу стосується пролонгованих актуальних проблем і передбачає формування наскрізних компетентностей, моделі поведінки та громадянської позиції здобувача освіти. Вступаючи у процесуальну дискусію, учасники обговорення повинні усвідомлювати, що суперечка – це частина життя у демократичному суспільстві, це шлях пошуку істини, це важливість думки кожного індивіда, це набуття навичок вести дискурс, це вміння обробляти інформацію, робити логічні висновки і давати аргументовану оцінку.

Пропрацьовуючи з учнями контроверсійні питання, вчитель повинен усвідомлювати, що не існує простої відповіді на такі виклики; що неможливо створити єдині універсальні правила, які можуть бути застосовані у будь-якій ситуації та в будь-який час щодо викладання і розв'язання суперечливих питань. Педагог обов'язково повинен урахувувати досвід, знання, цінності, яких набули учні, зважати на вік і можливість учнів, брати до уваги стосунки між дітьми у класі. Надзвичайно важливим є розуміння того, що у класі можуть виникати певні обставини, котрі потребуватимуть різних методів і стратегій вирішення, – тому дуже важливо відчувати дитячий колектив, гнучко і правильно рефлексувати на події. Учитель повинен також розуміти, що вирішення суперечливого питання залежить від його актуальності в учнівському середовищі. Наприклад, носіння хіджаба, порятунок панд, соціальна допомога, глобальні зміни клімату, права жінок – ці та інші проблеми залишать українського учня байдужим; натомість тематика війни з росією, ставлення до російської мови-культури-церкви-музики, проблеми дітей-переселенців, дітей, травмованих через воєнні дії, ставлення до українських військовиків – знайде відгук в учнівській аудиторії.

На думку сучасних європейських педагогів та психологів, важливо створити у класі атмосферу, яка називається «демократична шкільна культура» – це має бути велика і неосудлива атмосфера, в якій панує чесність і довіра між колективом школи (вчителем) та учнями, і де учні не мають страху щодо будь-яких яскраво виражених обґрунтованих поглядів, які суперечать поглядам однокласників або вчителів. Створення *кодексів належної поведінки* або *класних (шкільних) правил*, де зазначено, як учні повинні поводитися у разі неузгодженості щодо

питань, вважається основою для створення такої атмосфери, яка часто сприймається в рамках основних правил для обговорення.

Крім того, такий підхід стане найбільш ефективним, якщо до його створення залучаються учні; ці правила оприлюднюються у проміжному вигляді, а з часом переглядаються, уточнюються і доповнюються. Таким чином, учні повинні звикнути до правил демократичного обговорення, а також до аргументованої дискусії, голосування – тобто вирішення суперечливих питань відбувається через цивілізовані методи, а не через насильство; вчитель повинен зрозуміти, що значна кількість проблем розглядається і вирішується саме через призму контроверсійних питань [3].

Учитель повинен усвідомлювати, що опрацювання суперечливих питань дуже важливе у шкільному віці й формує відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти ключові компетентності учнів, зокрема – *громадянські та соціальні*, котрі пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають:

- по-перше, спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їхнього впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію;

- по-друге, виявлення поваги до інших, толерантність, вміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального здоров'я, усвідомлення особистих відчуттів і почуттів, здатність дослухатися до внутрішніх потреб; дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та ґрунтуються на спільних моральних цінностях; спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності [5].

Отже, вирішення суперечливих питань передбачає зростання загальної та навчальної культури, для якої безперешкодне обговорення й дебати – це норма.

Список використаних джерел та літератури

1. Словник іншомовних слів/ за ред. О. Мельничука. Київ, 1985. URL: https://web.archive.org/web/20100905191816/http://ukrajintsine.narod.ru/slovyk_meln/index.html.
2. Stradling R., Noctor M., Baines B. Teaching Controversial Issues. London : Edward Arnold, 1984. URL: <https://scholarworks.calstate.edu/downloads/fj236212d>.
3. Навчання суперечливих питань шляхом освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини : навч. курс для вчителів. 2015. URL: <https://rm.coe.int/teaching-controversial-issues-developing-effective-training-for-teache/168076bec3>.
4. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради України*. 05.09.2017. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>.
5. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 «Державний стандарт базової середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/898-2020-%D0%BF>.

В. О. Калінін,

кандидат педагогічних наук,
професор кафедри методики викладання
навчальних предметів
(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)
e-mail: vadimkalinin76@gmail.com

А. Р. Кадащук,

методист лабораторії
методичного забезпечення
(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)
e-mail: annakadashchuk@gmail.com

Особливості організації освітнього процесу за умови використання соціально-емоційного навчання

Цього року Україна буде повноцінною учасницею міжнародного Дослідження соціально-емоційних навичок в Україні (ДоСЕН) завдяки підтримці Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і Міжнародного фонду «Відродження».

Підготовка вже розпочалася. На сьогодні сформовано вибірку близько 500 шкіл з усієї України (як міських, так і сільських).

Основна дослідницька фаза припадає на осінь 2023 року.

Спроби започаткувати Соціально-емоційне навчання в Україні вже були. Програма «Соціально-емоційне й етичне навчання» (СЕЕН) була започаткована у 2019 році на рівні національного педагогічного експерименту та впроваджується у 26 закладах ЗСО України [1].

Але, на думку авторів, не варто звужувати Соціально-емоційне навчання до етичного. Професійно-етичне навчання необхідне для підтримки системи публічних службовців та є обов'язковою умовою для налагодження морально-етичного клімату на публічній службі. Існує багато наукових досліджень з питань етичного навчання як відчизняних, так і закордонних авторів, в яких узагальнено світовий досвід, особливості етичного навчання та визначено найбільш перспективні напрями використання досвіду організації етичного навчання публічних службовців в Україні [3].

Соціально-емоційне навчання (SEL) – це процес розвитку самосвідомості, самоконтролю та навичок міжособистісного спілкування, які є життєво важливими для навчання, роботи та успіху в житті. Люди з сильними соціально-емоційними навичками краще справляються з повсякденними викликами та отримують вигоду в академічному, професійному та соціальному плані. Від ефективного вирішення проблем до самодисципліни, від контролю імпульсів до управління емоціями тощо – SEL забезпечує основу для позитивного, довгострокового впливу на дітей, дорослих і громади. Діти процвітають, школи та роботодавці мають успішних учнів та працівників, суспільство міцніше – усе завдяки соціально-емоційному навчанню.

Дуже часто Соціально-емоційне навчання (SEL) характеризують як інструмент розвитку м'яких навичок. Наприклад, уміння комунікувати, співпереживати собі й іншим, керувати власними емоціями та розуміти емоції інших, працювати в команді, креативно і критично мислити.

Проте сучасна література виходить за рамки обмеженого пошуку навичок. Вона включає обговорення культивованих цінностей, позитивного самосприйняття, світогляду та мотивації, які повинні бути включені в огляд наявних знань. Однак було також виявлено, що існує багато різних теоретичних основ і визначень у цій галузі, а також багато неоднозначності та концептуальної неоднозначності.

Директор з питань освіти та навичок Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) Андреас Шляйхер каже, що «м'які навички – це нові тверді», і просить називати їх соціально-емоційними.

Таким чином, розвиток та запровадження емоційно-соціального навчання не є сферою діяльності одного органу в Міністерстві освіти. Директори відіграють ключову роль у наявності принципів емоційно-соціального навчання у стосунках з учителями та учнями у визначенні шкільної політики та розпорядку дня.

Остання література в цій галузі підкреслює важливість адаптації емоційно-соціального навчання до контексту. Це широке твердження

стосується адаптації на національному рівні та адаптації до різних груп у суспільстві (культурно, мовно, релігійно, етнічно та соціально-економічно, а також з точки зору освітнього сприйняття).

Концепція емоційно-соціального навчання як способу життя у школі вимагає від школи постійного обдумування способів культивування та засвоєння не лише в класі, але й загалом в освітньому порядку денному та всіх аспектах шкільного життя: культура та шкільні розпорядки; поведінка вчителів і педагогічного та адміністративного персоналу в класі та поза ним; діяльність в програмах післядипломної освіти та заходи неформальної освіти. Кожна взаємодія в шкільному середовищі, яка відбувається з учнями, є важливою можливістю забезпечити безперервність емоційно-соціального навчання.

Однак низка перешкод підриває зусилля щодо масштабування програмування SEL, і ці перешкоди, ймовірно, посиляться в умовах низького доходу та ресурсів:

- Проблеми впровадження (погана точність/нездатність реалізувати програму, як вона розроблена)
- Обмежена місцева участь (відсутність автономії, актуальності, культурної відповідності)
- Відсутність фінансових, кадрових і структурних ресурсів (висока вартість матеріалів, багато часу, необхідного для навчання дорослих/ПД)
- Погана інтеграція в освітню практику (зазвичай розглядається як «позакласна» або як додаткова)
- Низька стійкість (часто не продовжується або не використовується постійно протягом тривалого часу)

Ми концептуалізуємо основи як недорогі цільові стратегії, які, на нашу думку, представлятимуть основні «активні складники» в більш комплексних програмах, які, як ми знаємо, є ефективними. За дизайном цільові стратегії націлені на конкретну поведінку (таку, яка відбувається багато разів або кілька разів на день), і їх можна швидко навчити. Як результат, гіпотетично стратегія є як (а) більш потужна, так і (б) більш доцільна для впровадження, ніж комплексні програми, потенційно збільшуючи початкове сприйняття, вплив і стійкість з часом.

П'ять ключових компонентів:

1. Внутрішньоособистісна компетентність – усвідомлення, розуміння та вираження емоцій і почуттів недеструктивним способом;
2. Навички міжособистісного спілкування – розуміння того, що відчувають інші, і використання цих знань для спілкування з ними;

3. Стрес-менеджмент – вміння справлятися зі стресом і контролювати сильні емоції; управління та контроль емоцій, щоб вони працювали на нашу користь, а не проти нас;

4. Адаптивність – здатність підтверджувати емоції зовнішніми об'єктивними сигналами та коригувати відповідну реакцію на них; гнучкість – це здатність змінювати емоції та думки в мінливих ситуаціях, керувати змінними ситуаціями, розвивати здібності пристосування, адаптації та вирішення проблем міжособистісного характеру;

5. Мотиваційні чинники та ті, що пов'язані з настроєм – здатність бути оптимістом, отримувати задоволення від себе та інших, відчувати та виражати позитивні емоції, створювати позитивний ефект для самомотивації [2].

СЕЙФ-підхід

Послідовність – набір пов'язаних і скоординованих дій, які сприяють виробленню необхідних навичок і пов'язують між собою різні вивчені кроки:

- діяльність (методи навчання, які заохочують активне навчання, що допомагає учням набути необхідних навичок, наприклад, через рольові ігри, репетиції та гуртки практики та надання зворотного зв'язку);

- цілеспрямованість (фокус) – акцент на розвиток особистих і соціальних навичок і виділення часу, присвяченого цьому;

- наголос і чіткість (наголошення) – чітке та явне визначення емоційних соціальних навичок, які необхідно набути.

У гуманістичному підході людина формує соціальні та політичні відносини, засновані на ціннісному обов'язку до людської гідності, рівності та справедливої можливості для кожного для життя, повноцінного розвитку, самореалізації та значущого партнерства у суспільстві [5].

Якість життя – це набагато більше, ніж вчать показники ВВП, економічне зростання та матеріальний рівень життя. Альтернативою є **цілісний підхід до максимального благополуччя людини у світі (wellbeing)** Марти Нуссбаум.

У цьому підході ми повинні оцінювати якість життя за багатьма різноманітними показниками: значна зайнятість, освіта та професійна підготовка, якісне дозвілля та навколишнє середовище, рівність можливостей та рівність перед законом, права людини та демократичне залучення, гендерна рівність та доступ до державних ресурсів, прозорість уряду та довіра до державних службовців, підтримуюча громада, відчуття особистої безпеки та самореалізації.

Заміна покори та успіху за рахунок іншого підходу згоди та життя з іншими – як у відносинах між екологією та гуманізмом, так і в міжособистісних та міжкультурних стосунках. Згідно з підходом Дерека Еретца, діалог будується на інфраструктурі доброї волі, взаємної поваги, довіри, емпатії та прислухання. Він відкидає способи свавілля, влади та контролю, які настільки поширені в людській поведінці та природному середовищі. Натомість він закладає основу та будує угоди через дискурс логіки, людяності, справедливості та гармонії [6].

Профілактичний підхід перед корекційним і реабілітаційним підходом. Запобігання стражданню і несправедливості як з моральної точки зору, так і з утилітарно-економічного підходу, краще інвестувати в запобігання зневаги, хвороби, бідності та невігластва, ніж у сили примусу, позбавлення волі, зцілення та реабілітації. Цей факт зумовлює необхідність негайного й абсолютного надання переваги доктрині профілактики над реабілітацією та корекцією.

Особиста й громадська стійкість і розумне подолання складнощів життя та цифрових технологій. Як відомо, ідея прогресу породила славу досягнень людства в науці, техніці, медицині, подовженні життя, правах людини та розвитку демократичних режимів. У той же час використання величезних можливостей науки і техніки на службі тоталітарних ідеологій і економічної жадібності стало причиною масових вбивств і безпрецедентних звірств, знищення природного середовища і жахливих відчужень. Це загострює суїцидальні нахили та підриває близькість людини з природою, іншими людьми та самим собою. Сьогодні у XXI столітті ми не виступаємо за чистоту у вигляді «все або нічого». Перше завдання полягає в тому, щоб мати постійний публічний дискурс – емпатичний, розумний, рефлексивний і критичний, – який зміцнить психічну стійкість і здатність судити. Враховуючи складну ідентичність XXI століття, необхідні розумна політика та пропорційна поведінка [5].

Велика кількість доказів свідчить про позитивний вплив універсальних програм соціально-емоційного навчання (SEL) для дітей. Науковці та керівники галузі освіти визнають, що переваги SEL є ще більшими, коли діти відчують SEL протягом дня, через домашнє, шкільне та позашкільне середовище, а також на всіх етапах їх розвитку. Це розуміння має підштовхнути до розширення рамок SEL для створення повної екосистеми досвіду дитини. Коли програма реалізується цілісно, зі скоординованою, загальногромадською системою, SEL може створити сильніші спільноти та підтримку інклюзивному, справедливому досвіду навчання.

Список використаних джерел та літератури

1. Елькін О. Національний координатор міжнародного Дослідження соціально-емоційних навичок в Україні. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/oleksandr.elkin/posts/pfbid031L7a6RGYXgf6PbUbrbiTAEkkxh2Cxc75BhHEKpF3gFZ48d8LsRptQW29N7wBoEY6l> (дата звернення: 22.03.2023).
2. Марковська М. Як упроваджувати соціально-емоційне навчання в школах. Аналітичний огляд. *НУШ. Нова українська школа*. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-uprovadzhuvaty-sotsialno-emotsijne-navchannya-v-shkolah-analitychnyj-oglyad/> (дата звернення: 21.03.2023).
3. Сорокіна Н. Професійно-етичне навчання публічних службовців як необхідна умова налагодження морально-етичного клімату на публічній службі. *Аспекти публічного управління*. 2022. 10 (1), 5-11. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/928> (date of access: 22.03.2023).
4. Хриков Є. М. Етичне навчання публічних службовців: досвід для України. *Держава та регіони*. Серія: Державне управління. 2019. Т. 1, № 65. С. 122–127.
5. Duffell J. C. How Social-Emotional Learning Helps Children Succeed in School, the Workplace, and Life. URL: <https://www.cfchildren.org/wp-content/uploads/mission-vision/what-is-sel/docs/sel-e-book.pdf> (date of access: 22.03.2023).
6. The Case for a Holistic Approach to Social-Emotional Learning. Committee for children. URL: <https://cfcdn.blob.core.windows.net/static/pdf/committee-for-children-the-case-for-a-holistic-approach-to-social-emotional-learning.pdf> (date of access: 22.03.2023).

К. І. Колесник,
викладач кафедри методики викладання
навчальних предметів
(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)
e-mail: klavdiyai@ukr.net

Від проєкту «Інтелект України» до інтелекту нації

Актуальними для сьогодення є зміни, які стосуються усіх сфер життя. Освітнє середовище постійно потребує вдосконалення. Наскільки швидко й оперативно відбуватиметься цей процес, настільки учні зможуть адаптуватися в житті, долучитися до нових суспільних реалій. У Державному стандарті базової середньої освіти зазначено: «Метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних

для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації» [1].

Значні можливості для формування інтелектуальної еліти нації закладені в науково-педагогічному проєкті «Інтелект України». Мета проєкту – впровадження в освітній простір України системи пошуку, розвитку та педагогічної підтримки інтелектуально здібних дітей та учнівської молоді. Місія проєкту передбачає формування якісного майбутнього інтелектуального фонду нації за рахунок упровадження наукових досягнень та інноваційної практики в системі освіти України.

Окреслимо важливі складові освітнього процесу.

Інноваційні технології у проєкті «Інтелект України».

1. Технологія формування звички бути успішними в навчанні та житті.

2. Технологія формування навичок раціонального читання.

3. Технологія повного засвоєння знань, умінь і навичок.

Особливості вивчення української мови окреслено у Навчальній програмі «Українська мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти, що працюють за науково-педагогічним проєктом «Інтелект України». Зокрема, вони зазначені у видах навчальної діяльності, які є як рекомендованими, так і обов'язковими. Серед обов'язкових виділені такі: «Запам'ятовую ефективно», «Найрозумніший», «Фотоапарат», «Великі перегони», «Коло словникових слів». Пропоновану програму, окрім поділу за роками навчання, поділено на блоки, які об'єднані у розділи. Учителю пропонується роз'яснення про блоки.

«Блок – це декілька уроків, об'єднаних спільною темою з граматики за рівнями, визначеними таксономією Б. Блума (розуміння, знання, застосування, аналіз, синтез, оцінювання). Розробляючи блоки, виокремлюючи навчальні одиниці, автори виходили з принципів особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, за яких система наукових знань учнів формується в органічному поєднанні зі здобуттям досвіду практичної, творчої, дослідницької діяльності та дією внутрішніх механізмів індивідуального саморозвитку. Такий спосіб структурування, опрацювання й аналізу навчального матеріалу у повному обсязі дає змогу реалізувати системний і комунікативно-діяльнісний підходи в опануванні мови» [2].

У програмі також подано орієнтовну структуру блоку, яка передбачає на першому уроці мотивацію вивчення навчальних одиниць (1–3 нові навчальні одиниці), під якими розуміються знання, уміння, навички, цінності і переконання, що мають бути обов'язково сформованими у здобувачів освіти); на другому й третьому уроках продовження роботи над опрацюванням навчальних одиниць на перших

трьох рівнях таксономії Б. Блума; на четвертому й п'ятому уроках опрацювання навчальних одиниць на верхніх трьох рівнях таксономії Б. Блума. Відбувається узагальнення й систематизація вивченого матеріалу, самоаналіз, введення вивченої навчальної одиниці у зв'язне мовлення. Пропонується складання інтелект-карт (ІК), карт знань (КЗ), схем, таблиць, дописів, статей, проєктів, робота над медіатекстами.

Невід'ємною складовою особливостей методики навчання у науково-педагогічному проєкті «Інтелект України» є чотириразове повторення матеріалу та введення трьох зон повторення (найближча, середня, дальня).

Протягом проведення уроку помітна увага приділяється емоційно-ціннісному чи морально-ціннісному наповненню уроку. Аналогічно й підсумок уроку проводиться подвійний. У полі зору кожного вчителя самоаналіз навчальної діяльності та академічна доброчесність.

У базовій школі уроки поліфункціональні. Поліфункціональність уроку української мови зокрема полягає в тому, що будь-яка тема уроку вивчається з використанням усіх розділів мовознавства. Наприклад, тема «Особливості відмінювання іменників II відміни. Кличний відмінок» вивчається не тільки в розрізі «Морфології», а обов'язково з виконанням вправ з фонетики (фонетичний запис слів), синтаксису (види речень із звертаннями), пунктуації (розділові знаки при звертанні) тощо.

Актуальною в освітньому процесі є здоров'язбережувальна складова. Протягом підготовки до уроків учитель із запропонованих збірників завдань добирає: вправи для покращення зору, фізкультхвилинки, релаксацію, які спрямовані на зміцнення й загартування здоров'я учнів.

Підтримкою в роботі вчителя є Офіційний сайт науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» <https://intellect-ukraine.org>, на якому розміщується інформація адміністрації, авторів проєкту про напрацювання новітніх технологій та впровадження їх у практику роботи. Зазвичай учитель має можливість ознайомитися з матеріалами, вводячи логін та пароль. Сайт також слугує контентом для спілкування з батьками учасників освітнього процесу.

На базі навчальних закладів Харкова в режимі онлайн систематично проводяться курси для вчителів, які працюватимуть у науково-педагогічному проєкті «Інтелект України». Керівник творчої групи учителів гуманітарного циклу Наталія Семихат організовує і проводить не лише курси, а й вебінари для філологів.

Для кожного учасника Проєкту характерним є створення мотивації на успіх: формування звички бути успішним у навчанні та житті.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
2. Навчальна програма «Українська мова. 5–9 класи» : для закл. заг. серед. освіти, що працюють за наук.-пед. проєктом «Інтелект України» : схвалено для використання в освітньому процесі» (протокол № 2 засідання експертної комісії з укр. мови від 13.06.2022) / Міністерство освіти і науки України. *Науково-педагогічний проєкт «Інтелект України»*.
3. Круглий стіл «STEM-освіта в Україні: від дошкільника до компетентного випускника». URL: <https://iitlt.gov.ua/info/news/krugl-stoli/kruglyu-stil-stem-osvita-v-ukrayini-vid-doshkil%60nyka-do-kompetentnogo-vypusknuka/>.
4. Наказ МОН України від 02.11.2016 № 1319 «Про проведення всеукраїнського експерименту за темою «Реалізація компетентнісного підходу в науково-педагогічному проєкті «Інтелект України» на базі загальноосвітніх навчальних закладів».
5. Лист МОН України від 20.04.2018 №1/9-254 «Щодо типових освітніх програм для 2–11 класів».
6. Лист МОН України від 25.05.2018 №1/9-344 «Про завершення експертизи освітніх програм».
7. Офіційний сайт науково-педагогічного проєкту «Інтелект України». URL: <https://intellect-ukraine.org>.
8. Нормативна база з питань реалізації науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» в закладах загальної середньої освіти. URL: <https://drive.google.com/file/d/1-kA12RrepjTo1EoaFr-e70QAa3uzn9JZ/view>.
9. Наказ № 734 від 29 червня 2021 року «Про проведення експерименту за темою «Створення й упровадження моделі національного освітнього технопарку з підвищення якості дошкільної та загальної середньої освіти за участі закладів освіти, які працюють за науково-педагогічним проєктом «Інтелект України» на червень 2021 – грудень 2030 роки».

І. В. Колеснікова,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри методики
викладання навчальних предметів
(КЗ «Житомирський ОШПО» ЖОР)
e-mail: irina.kolesnikova@ukr.net

Реалізація положень Державного стандарту базової середньої освіти при вивченні інформатики

Державний стандарт базової середньої освіти встановлює вимоги до організації освітнього процесу з інформатики. Щоб ці вимоги реалізувати, необхідно вміти планувати та організовувати освітній процес, застосовуючи сучасні форми та методи навчання.

Зауважимо, що, враховуючи особливості технічного забезпечення, кадрового потенціалу, освітніх потреб учнів, у закладі освіти можуть бути реалізовані різні варіанти вивчення курсу інформатики.

Організація освітнього процесу з інформатики за Державним стандартом передбачає комплексний підхід до формування ключових, предметних компетентностей, наскрізних умінь учнів з використанням сучасних форм та методів навчання й базується на принципах, дотримання яких забезпечує його ефективність:

1. Розвиток критичного мислення учнів у процесі опрацювання інформації, що надходить до них з різних джерел.
2. Розвиток навичок роботи з різними програмними продуктами, в тому числі цифровими технологіями.
3. Використання сучасних технологій навчання, включаючи електронні підручники та різноманітні вебосвітні ресурси.
4. Формування в учнів знань з основ програмування та алгоритмізації.
5. Розвиток комунікативних навичок, необхідних для роботи в інформаційному середовищі.
6. Використання інформаційних технологій у навчальному процесі з метою забезпечення доступності інформації та розвитку навичок самостійної роботи учнів за комп'ютером.
7. Використання інноваційних методик та форм навчання, що базуються на використанні комп'ютерних технологій, таких як віртуальні лабораторії, відеоуроки та інтерактивні тренажери.
8. Розвиток навичок творчого мислення учнів, здатних застосовувати отримані знання та вміння у різних сферах життя.
9. Використання проєктної методики навчання, що передбачає розвиток учнівської креативності, самостійності та відповідальності, роботу в команді.

10. Формування навичок цифрової грамотності, які включають у себе вміння ефективно використовувати інформаційні технології, а також розуміння основних понять, що стосуються інформаційного світу.

11. Підвищення рівня культури безпеки в інформаційному середовищі та формування в учнів навичок безпечної роботи з комп'ютером та інтернетом.

12. Розвиток навичок самоосвіти та самовдосконалення учнів, зокрема уміння знаходити та використовувати інформацію для розвитку власних здібностей та розуміння сутності процесів, що відбуваються у сучасному інформаційному світі.

Освітній процес з інформатики орієнтований на формування в учнів здатності до самостійного здобуття знань, навичок та їх використання в різних сферах життєдіяльності, на формування позитивного ставлення учнів до інформатичної галузі знань.

Планування освітнього процесу з інформатики передбачає: вибір модельної програми; розробку навчальної програми з описом результатів навчання, які визначено Державним стандартом; складання календарно-тематичного плану, в якому визначено послідовність вивчення програмового матеріалу й очікувані результати навчання. Обов'язковою умовою реалізації будь-якої модельної програми з інформатики є постійне використання на кожному уроці комп'ютерної техніки, цифрових пристроїв з метою формування інформаційно-цифрової компетентності.

Професіоналізм педагога є важливою передумовою успішної реалізації Державного стандарту базової загальної середньої освіти. Він передбачає наявність не тільки професійних знань, але й умінь та навичок, які дозволяють ефективно взаємодіяти з учнями, вчителями та батьками. Серед таких умінь можна виділити:

- Здатність до комунікації та співпраці з учнями, батьками та колегами
- Вміння застосовувати сучасні методи та технології навчання
- Знання особливостей розвитку та навчання учнів різного віку та з різними освітніми потребами
- Вміння диференціювати та індивідуалізувати освітній процес
- Знання та використання різних методів оцінювання навчальних досягнень учнів
- Знання й використання різних форм організації роботи з батьками

Сучасний педагог має методичну свободу, що дає йому можливість самостійно обирати програмне забезпечення, методи,

форми, прийоми організації освітнього процесу з інформатики. Обов'язково необхідно забезпечити рівний доступ до освіти для усіх учнів, незалежно від їхнього соціального та економічного статусу.

Важливо, щоб учні на уроках інформатики засвоювали не лише конкретні знання та навички, але й розвивали свої здібності, що дозволить їм стати успішними у своїй подальшій життєвій та професійній діяльності.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <http://surl.li/szlx> (дата звернення: 05.04.2023).
2. Колеснікова І. В. Наступність та перспективність навчання інформатики в НУШ. *Базова освіта НУШ: процесуальне правонаступництво* : зб. матеріалів регіонал. наук.-практ. інтернет-конференції, 29 березня 2021 р. Житомир : КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, 2021. С. 44–47.

Н. М. Поліщук,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри методики
викладання навчальних предметів
(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)
e-mail: polychuk@gmail.com

Діяльнісний підхід на уроках інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» як механізм запровадження Державного стандарту базової середньої освіти на адаптивному циклі навчання

Розвиток освіти в сучасних умовах характеризується суттєвими змінами, що стосуються всіх компонентів освітнього процесу. Упровадження Концепції Нової української школи, Державного стандарту базової середньої освіти вимагає знаходження ефективних методів навчання, які б забезпечували успішне досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, розвиток їхніх ключових компетентностей та наскрізних умінь.

Сучасні завдання освіти визначаються не обсягом знань, що здобувають учні/учениці, а більшою мірою загальним розвитком, високою культурою мислення, здатністю творчо включати знання у практичну діяльність, застосовувати їх у нових умовах.

Прискорення темпів розвитку соціуму, науки призвело до різкого збільшення обсягу інформації, зумовило інтенсивне «старіння» і, крім того, знецінення якоїсь частини раніше накопичених людиною знань та умінь.

Основною метою освіти сьогодення є підготовка компетентної особистості, яка здатна: до самовизначення та самореалізації, до незалежного прийняття власних рішень, успішного вирішення завдань нестандартним шляхом, до рефлексивного аналізу своєї діяльності. Діяльнісний підхід в освіті – це спосіб реалізації ідей та змісту Нової української школи [6].

Про нові орієнтири української освіти свідчить, зокрема, зміст чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, що ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів. Також необхідно відмітити, що обов'язкові результати навчання здобувачів освіти в соціальній і здоров'язбережувальній освітній галузі, які зафіксовано в Державному стандарті базової середньої освіти, формуються на засадах діяльнісного підходу [2].

У Державному стандарті діяльнісний підхід в освіті визначено як спрямованість освітнього процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти [2]. Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища.

Реалізація діяльнісного підходу є механізмом, що забезпечує можливість вирішення зазначених проблем та створення освітнього простору, в якому компетентності та наскрізні вміння учня розвиватимуться набагато ефективніше.

Звернення до діяльнісного підходу у педагогічній теорії та практиці обумовлено необхідністю: забезпечення суб'єктної позиції учня у педагогічному процесі; створення умов розвитку та саморозвитку особистості учня; формування пізнавальних здібностей учнів; розкриття та запуск механізмів самонавчання та самоосвіти учнів; підвищення якості навчання та подолання «формалізму» знань. Діяльнісний підхід дозволяє виділити очікувані результати навчання – особистісні, метапредметні та предметні у контексті ключових завдань та універсальних навчальних дій, якими мають володіти учні.

Діяльнісний підхід як сучасна технологія шкільної освіти у контексті впровадження Концепції Нової української школи, реалізації Державного стандарту базової середньої освіти ґрунтується на основних положеннях діяльнісної методології, що була розроблена такими відомими вченими-психологами та педагогами, як Л. Виготський,

П. Гальперін, О. Леонтєв, І. Лернер, О. Савченко, Н. Бібік, О. Пометун, Л. Пироженко та ін.

Психолого-педагогічні дослідження теорії діяльності охарактеризовано через розроблені теорії та концепції:

- розвивального навчання (Д. Б. Ельконін і В. В. Давидов);
- поетапного формування розумових дій (П. Я. Гальперін, Н. Ф. Талізін);
- формування перцептивних дій (А. В. Запорожець);
- проблемного навчання (Д. М. Богоявленський, Т. В. Кудрявцева, М. О. Данилов, І. Я. Лернер).

Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища.

З поняттям «діяльнісний підхід» тісно пов'язане поняття «діяльність». Дефініція «діяльність» розглядається з точки зору педагогів як спосіб буття людини у світі, здатність вносити у дійсність зміни [1].

Діяльність – динамічна система людини – може розглядатися в загальному значенні цього слова як взаємодія людини із зовнішнім середовищем, а також у вузькому, конкретному – як специфічна професійна, наукова, навчальна форма активності людини, у якій вона досягає свідомо поставлених цілей, що формуються внаслідок виникнення певних потреб [3].

Діяльнісний підхід дозволяє направити освітній процес на особистість учня, створити максимально сприятливі умови для розвитку і розкриття його здібностей. Учень у ньому займає центральну позицію, основним змістом навчання стає розвиток особистості школяра. Діяльність суб'єкта навчання є основним чинником його розвитку і самовизначення [4].

Навчальна діяльність містить у собі такі компоненти: навчальне завдання, навчальні дії, дія самоконтролю та самооцінки. Щоб діти вчилися та засвоювали знання й уміння у формі повноцінної навчальної діяльності, її потрібно відповідно організовувати. Діяльнісним підходом передбачається формування рефлексії як основного компонента навчальної діяльності (В. Давидов), адже лише за її наявності можливе формування повноцінної навчальної діяльності.

На думку О. Масюк, «рефлексуюча діяльність» є механізмом здійснення рефлексії: усвідомлення власних результатів навчальної діяльності є як спонукальний мотив для нового етапу діяльності, що приводить до виявлення необхідності удосконалення прийомів, організації навчальної діяльності; тобто активізує процеси, пов'язані

з прагненням особистості [5]. Академік О. Савченко зазначає: «Навчання розвиває учнів не тільки своїм змістом, але й процесуальною стороною, тобто тим, як воно організоване» [7].

Державний стандарт базової середньої освіти є продовженням затвердженого у 2018 році Державного стандарту початкової освіти і має поділ на два цикли навчального процесу, які дають змогу враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку й потреби учнів. Перший цикл – адаптаційний (5–6 класи) – спрямований на природний перехід учнів із початкової школи в середню, який співпадає з початком підліткового віку. Адаптаційний цикл 5–6 класів є дуже важливим, має свої особливості для всіх учасників освітнього процесу.

Інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» спрямований на розвиток в учнівства ключових, предметних і наскрізних компетентностей, сприятливих для здоров'я, безпеки, добробуту, успішної соціалізації та самореалізації особистості.

Для досягнення загальної мети базової освіти пріоритетними у навчанні інтегрованого курсу мають бути:

- ціннісні орієнтири, визначенні пунктом 4 Державного стандарту базової середньої освіти;
- компетентнісний потенціал освітньої галузі, що визначає можливості формування засобами курсу всіх ключових компетентностей;
- формування наскрізних для всіх ключових компетентностей умінь, визначених пунктом 9 Державного стандарту;
- орієнтування на діяльнісний підхід до організації освітнього процесу.

Найбільш продуктивним в освітньому процесі Нової української школи на адаптивному циклі навчання є діяльнісний підхід, де основним завданням учителів є спрямування учнів на оволодіння способами здобування знань, усвідомлення сенсу навчання як процесу саморозвитку.

Значний вплив на результативність освітнього процесу мають освітні технології, які реалізуються через діяльнісний підхід до навчання: проблемного, емпіричного, особистісно орієнтованого, навчання на основі запитів, перевернутого навчання, критичного мислення тощо.

Відповідно до концептуальних засад, реформування середньої освіти навчання в школі необхідно організовувати та реалізовувати через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами. Акценти зміщуються з накопичення нормативно визначених знань,

умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах [6].

Зазначене вимагає пошуку активних методів навчання, що ґрунтуються на діяльнісній методології:

- інтерактивне навчання – форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету;
- технології ігрового навчання – це організація освітнього процесу, коли учень включається в навчальну гру (ігрове моделювання явищ, «проживання» ситуації);
- технологія проблемного діалогу – це тип навчання, що забезпечує творче засвоєння знань учнями за допомогою спеціально організованого вчителем діалогу;
- технологія колективного методу навчання – це організація праці, у процесі якої навчання здійснюється шляхом спілкування в динамічних (змінних) парах, коли кожен вчить кожного;
- технологія проєктного навчання – це спільна навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність, що має спільну мету, узгоджені методи, способи, спрямовані на досягнення освітнього результату. Вона розвиває ефективні засоби самостійної діяльності, поєднує теоретичні та практичні складові процесу.

Проєкт – це «шість П».

«6 П» проєкту:

- проблема;
- проєктування (планування);
- пошук інформації;
- продукт;
- презентація;
- портфоліо.

Уміння, які формуються за допомогою проєктної діяльності: навчально-організаційні; навчально-інформаційні; навчально-логічні. Результатом роботи над проєктом має стати продукт;

- технологія розвитку критичного мислення – це технологія, в основі якої лежить дослідження проблем та ситуації, використовуються методи самостійного вибору, оцінки та визначення міри корисності інформації для особистих потреб і цілей.

Діяльнісний підхід в освіті – це зовсім не сукупність освітніх технологій або методичних прийомів. Це свого роду філософія освіти Нової української школи, її методологічний базис.

Отже, діяльнісний підхід – це підхід до організації процесу навчання, у якому перший на план виходить проблема самовизначення

дитини в освітньому процесі. У ширшому розуміння це означає бути суб'єктом, бути господарем своєї діяльності, свого життя. Дитина ставить цілі, вирішує завдання, відповідає за результати. Це процес діяльності людини, спрямований на становлення її свідомості та її особистості загалом.

Діяльнісний підхід – це методологічна основа стандартів нового покоління, так як він забезпечує формування готовності до саморозвитку, до активної пізнавальної діяльності учнів.

Список використаних джерел та літератури

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 року № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти». URL: <https://cutt.ly/UGS9H2J>.
3. Лазарев О. В. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю на засадах компетентнісного підходу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2014. 255 с.
4. Левченко Т. І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах : [монографія]. Вінниця : Нова Книга, 2002. 512 с.
5. Масюк О. М. Роль вчителя у формуванні критичної самооцінки школяра у процесі становлення його позиції як суб'єкта навчальної діяльності. URL: [http://rostok.ucoz.ua /index/normativni_dokumenti/0-8](http://rostok.ucoz.ua/index/normativni_dokumenti/0-8).
6. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Магістр-S, 2007. 256 с.

Л. В. Роміцина,
методист математики, викладач кафедри
методики викладання навчальних предметів
(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)
e-mail: matem32@ukr.net

Математична освітня галузь: вимоги до результатів навчання здобувачів базової середньої освіти

Державний стандарт базової середньої освіти, прийнятий 30 вересня 2020 року, «... визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів, загальний обсяг їх навчального навантаження,

розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст базової середньої освіти. Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з математичної освітньої галузі зазначені в додатку 8 до Державного стандарту, визначені на основі компетентнісного підходу і передбачають, що учень:

- досліджує проблемні ситуації та виокремлює проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів;
- моделює процеси і ситуації, розробляє стратегії, плани дій для розв'язання проблем;
- критично оцінює процес і результат розв'язання проблем;
- розвиває математичне мислення для пізнання і перетворення дійсності, володіє математичною мовою» [1].

Можемо говорити про формування математичної компетентності в учня тоді, коли він здатен застосовувати математичні знання для розв'язання широкого кола проблемних ситуацій у повсякденному житті, усвідомлює значимість математичних знань у суспільному та особистому житті. Оцінювання якості математичної підготовки учнів здійснюється у двох напрямках:

- 1) теоретичні знання та рівень володіння ними;
- 2) практичні уміння і навички, або здатність до застосування вивченого матеріалу під час розв'язування задач і вправ.

З першого вересня 2022 року в школах України учні п'ятих класів розпочали навчатись за новим Державним стандартом базової середньої освіти 2020 року, що забезпечує реалізацію Концепції Нової української школи.

«Метою математичної освітньої галузі є розвиток особистості учня через формування математичної компетентності у взаємозв'язку з іншими ключовими компетентностями для успішної освітньої та подальшої професійної діяльності впродовж життя» [1].

Сьогодні вчителям математики важливо врахувати всі чинники, які будуть впливати на пізнавальні процеси учнів та їхню здатність засвоювати знання, а саме: пам'ять, увагу, уяву й мовленнєву активність. Учні вже отримали досвід навчання під час карантинних обмежень і мають особливі стосунки з гаджетами, але часто їм не вистачає мотивації для засвоєння знань. Тож вчителю математики доведеться докласти певних зусиль, щоб стимулювати їхню пізнавальну активність. Підтримати мотивацію школярів учитель може індивідуальною бесідою, під час якої можна дізнатися про мотиви поведінки учня, його уподобання при вивченні математики. Варто з'ясувати, що учневі вдається найкраще, та використовувати потім цю інформацію. Важливо підтримувати партнерські стосунки й демонструвати учням, що вони

можуть повсякчас розраховувати на підтримку та допомогу вчителя, навіть якщо припустилися помилок. 99% успіху у навчанні залежить від взаємин між учителем і учнем.

Традиційне оцінювання в балах більш зрозуміле і учням, і батькам: мотивує до навчання та привертає увагу батьків до навчання їхніх дітей. Понад 80% учителів математики вважають позитивним та корисним формувальне оцінювання, оскільки це допомагає учням самооцінювати свої знання, акцентувати увагу на тому, над чим ще треба попрацювати, розвиває комунікативні навички, вміння аргументувати, висловлювати думку, вчить відповідальності за власні досягнення у вивченні математики.

Відповідно до академічної свободи, наданої вчителю Законом України «Про освіту», вчителі математики здійснюють вибір форм, змісту та способу оцінювання в залежності від дидактичної мети.

Математичні знання люди використовують протягом усього життя: і на роботі, й у повсякденні. У наш час, коли наука рухається вперед дуже швидко, неможливо уявити фахівця/фахівчиню будь-якої галузі без знань математики.

Не менш важливо вчителю математики вміти виявляти сильні сторони учнів, а також те, над чим варто ще попрацювати. І це треба робити регулярно, аби вчасно зреагувати на виявлені недоліки. З цією метою після вивчення кожного параграфу підручника і вчителю, і учню (формувальне оцінювання) варто заповнити таблицю [4]

Рівень досягнень			
Поки що важко, потрібна детальна допомога	Учень(ця) сам(а) ще не може, але зможе з деякою допомогою	Допомога майже не потрібна	Учень(ця) все може сам(а)

Часом учні відвідують школу тільки тому, що уроки проходять невимушено й весело. Лише пасивне засвоєння інформації – прослуховування лекцій, читання параграфів – не є ефективним. Після того, як учні прочитали інформацію, попросіть їх переказати її своїми словами та записати у вигляді схем, таблиць, опорних конспектів, можливо, навіть малюнків. Потім можна перевірити й доповнити, якщо щось пропустили. І саме нестандартні прийоми навчання математики більше мотивують учнів виконувати завдання. Упровадження цікавих

математичних завдань допоможе залучити до роботи зазвичай пасивних дітей і зробить уроки більш привабливими для кожного.

Учні, навіть найкращі, можуть непокоїтися і розчаровуватися у собі, коли відчувають, що завдання надто складні або коли їм бракує визнання однокласників. Учителю математики варто створювати навчальні ситуації, у яких кожна дитина матиме шанс проявитися і відчутти свою цінність. Це стане для них надзвичайно сильною мотивацією.

Здавалося б, усі завдання та розв'язки є в інтернеті, учні можуть легко їх списати. Учителю залишається лише креативити та вигадувати щось нове, щоб діти працювали самостійно. Наведемо приклади креативних завдань з математики для учнів Нової української школи адаптаційного циклу навчання, які варто пропонувати вчителю математики (див. додаток 1). Щоб засвоїти математику, необхідними є вміння рахувати, міркувати, порівнювати, робити висновки, ставити запитання і відповідати на них, розв'язувати задачі та обґрунтовувати свої висновки.

Додаток 1

Математичні рецепти

Роздайте дітям кулінарні рецепти та попросіть перерахувати об'єм інгредієнтів, виконавши ваші умови. Наприклад, є рецепт печива, з якого в результаті виходить 12 шт. Учням потрібно переписати його так, щоб печива вийшло 9 штук або 129 штук!

Це чудовий варіант закріплення теми «Відношення і пропорція». Ви можете змінювати умову завдань, щоб кінцевий результат був у грамах, наприклад. Або робити обернені задачі: щоб за інгредієнтами учні рахували, який буде вихід страви.

Найкраща покупка

Запропонуйте учням два варіанти покупки, з яких вони мають вибрати більш вигідну. Наприклад, 760 г цукерок за 117 грн чи 1,25 кг за 174 грн.

Ви можете ускладнювати завдання, вводячи з однієї сторони 2 товари. Або запропонувати різну валюту з двох сторін, вказавши єдиний курс.

Картини Френка Стелли

Френк Стелла (англ. Frank Stella, народився 12 травня 1936 року, Молден, Массачусетс) – американський художник, майстер постживописної абстракції.

Запропонуйте дітям розглянути картини американського живописця та проаналізувати їх з точки зору геометрії. Оскільки на його

творах зображено безліч фігур, учні можуть визначити деякі математичні показники: кути, радіус, площу.

А потім за допомогою транспортира, лінійки та циркуля спробувати намалювати власні зображення у такому ж стилі [5].

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти : постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/.
2. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa>.
4. Дмитренко К. А., Коновалова М. В., Семиволос О. П., Бекетова С. В. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. посіб. Харків : Основа, 2018. 119 [1] с. : табл. : схеми : рис. (Нові формати освіти).
5. Приклади креативних завдань, які неможливо списати. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/5941-pryklady-kreatyvnykh-zavdan-ia-ki-nemozhlyvo-spysaty>.

Т. М. Смагіна,

кандидат педагогічних наук,
завідувачка кафедри методики
викладання навчальних предметів
(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)
e-mail: smagina1967@gmail.com

Державний стандарт базової середньої освіти як система координат для визначення простору нових освітніх можливостей

У 2022 році завершилася чотирирічна фаза реформи початкової школи (НУШ) та почався етап реформування базової школи учнів 5–9 класів за новим Державним стандартом базової середньої освіти [1].

Можна впевнено констатувати, що правонаступниця [2], тобто базова школа, отримала основу нового підходу до освітнього процесу, як-то: вільний вибір навчальних програм, посилення ролі педагогічної діагностики та оцінювання, забезпечення інклюзивної освіти для всіх дітей тощо.

Також відповідно до нового стандарту модельні та навчальні програми розробляються з орієнтацією на формування ключових компетентностей учнів та акцентом на розвиток критичного мислення, горизонтальну комунікацію, співпрацю і командну роботу, креативність та цифрову грамотність.

На наше переконання, система координат Державного стандарту базової середньої освіти визначає багатовекторність у просторі нових освітніх можливостей, а саме:

1. Компетентнісний підхід. Зміна фокусу засвоєння знань на розвиток ключових та предметних компетентностей учнів. Навчальний процес у закладі освіти має бути спрямований на підготовку учнів до життя в реальному світі. Тому велика увага має приділятися практичним завданням та розв'язанню реальних життєвих ситуацій.

2. Контекстуальність. Освітній простір має бути зорієнтований на потреби сучасного світу та відповідати його вимогам, тобто формувати компетентності, які необхідні для подальшої професійної діяльності.

3. Неперервність. Освіта має бути неперервною, забезпечувати формування учнів як особистостей зі своїм потенціалом, цінностями та спрямуваннями.

4. Громадянськість. Навчання має бути спрямоване на розвиток ідентичності, виховання любові до Батьківщини, поваги до прав людини, свободи, рівності та солідарності.

5. Інтеграція. Навчання має бути інтегрованим та спрямованим на формування цілісності знань, умінь, навичок та ставлень.

6. Системність та комплексність. Освітній процес має чітко організовану структуру та послідовність навчальних циклів, з відповідними предметами та курсами, що дозволяє забезпечити повноту та послідовність засвоєння знань, формування навичок та ставлень. А це сприяє розвитку різних особистісних аспектів: інтелектуальних, фізичних, моральних, соціальних, естетичних тощо.

7. Інклюзивність та доступність: освіта повинна бути доступна для кожної дитини, незалежно від її індивідуальних особливостей, стану здоров'я, національної чи етнічної приналежності.

8. Адаптивність. Учителі повинні забезпечити індивідуальний підхід до можливостей кожного учня з урахуванням його індивідуальних потреб.

9. Зорієнтованість на результат. Навчання має бути спрямоване на досягнення конкретних результатів, що визначаються державним стандартом, модельними та навчальними програмами.

10. Оцінювання та контроль. Учителі повинні забезпечувати всі види оцінювання. Формувальне оцінювання дозволяє спрямовувати та мотивувати учнів, а підсумкове – оцінювати якість досягнень.

Реалізація цих векторів державного стандарту надає вчителям більшу свободу у плануванні та реалізації навчального процесу. Адже система координат визначає загальні вимоги до змісту та організації навчання, але не накладає жорстких рамок на педагогічну діяльність.

Тому педагоги тепер мають більшу автономію при плануванні та проведенні уроків. А самі уроки можуть бути більш інтерактивними та практичними, з використанням різноманітних методів та підходів до навчання учнів.

Також стандарт дозволяє вчителям більш гнучко підходити до потреб учнів та забезпечувати їм індивідуальний підхід до навчання, створювати індивідуальні освітні траєкторії.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчанні дозволяє зробити уроки більш цікавими, сучасними та ефективними.

Учителі можуть використовувати ширший спектр оцінювання, включаючи не лише оцінювання як якісний показник, а й оцінювання як розвиток.

Тож можна впевнено стверджувати, що Державний стандарт базової середньої освіти – система координат для визначення простору нових освітніх можливостей.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти URL: <http://surl.li/szlx> (дата звернення: 05.04.2023).
2. Смагіна Т. М. Процесуальні аспекти правонаступництва базової НУШ. *Базова освіта НУШ: процесуальне правонаступництво* : зб. матеріалів регіон. наук.-практ. інтернет-конф., 29 березня 2021 р. Житомир : КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, 2021.

М. В. Стахов,
методист лабораторії
методичного забезпечення
(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)
e-mail: mstakhov@gmail.com

Професіоналізм педагогічного працівника як об'єкт діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти

Професіоналізм педагогічного працівника – це інтегративна характеристика його високої творчої педагогічної компетентності, зумовлена особистісними, діловими і професійними якостями, що

виявляються в досконалому володінні предметом, здатності до продуктивної педагогічної взаємодії, творчості в навчально-виховній діяльності, готовності до постійного особистісного та професійного саморозвитку, який відбувається у процесі професійного самовдосконалення й активної життєдіяльності педагога. Процес неперервного професійного самовдосконалення педагогічного працівника сприяє особистісному та професійному розвитку, саморозвитку та самореалізації.

Одним із основних шляхів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів післядипломної педагогічної освіти є впровадження компетентнісного підходу до якості освіти.

Професіоналізм педагогічного працівника характеризується значною кількістю дослідників як сукупність особистісних якостей, знань, умінь, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності, та характеризується як творчий підхід до реалізації якісних напрацювань щодо професійної творчості та майстерності в системі післядипломної педагогічної освіти.

Формування цілісної системи безперервної освіти, якості викладання навчальних предметів цілком і повністю залежить від професіоналізму та компетентності педагогічних працівників закладів післядипломної педагогічної освіти. Перед педагогом стають питання про актуальність і необхідність розв'язання суперечностей між традиційною консервативністю системи підготовки і професійним зростання педагогічних працівників. У зв'язку з цим важливо постійно удосконалювати та модернізувати знання, уміння і компетентності, бути готовим до вирішення освітніх завдань щодо вимог сучасного освітнього процесу.

Сучасне суспільство вимагає змінити характер післядипломної педагогічної освіти, мислити професійно і прагматично, володіти інформаційно-комунікативними технологіями, формувати новий тип інтелекту, мислення, зорієнтувати зміст і методи навчання на формування умінь оперувати інформацією.

Тому професіоналізм педагогічних працівників закладів післядипломної педагогічної освіти спрямований на розвиток та актуалізації цілей, форм і методів навчання, створення оптимальних умов для підвищення свого інтелектуального рівня в контексті з вимогами сьогодення.

О. Бондарчук стверджує, що «чим вищий освітній рівень особистості, тим активніше вона прагне до продовження освіти. При цьому освіта не тільки вдовольняє і розвиває професійні та духовні потреби фахівця, а й стимулює розвиток нових. Таким чином, у галузі

освіти проявляється закон збільшування освітніх потреб, що виявляється потужним механізмом розвитку системи післядипломної освіти взагалі та підвищення кваліфікації зокрема» [1: 26].

Ознаками професіоналізму педагогічного працівника є його гнучкість, творчий підхід до висвітлення тем занять, чітке розуміння вимог сьогодення, фахове і всебічне орієнтування в поточній педагогічній системі з метою надання якісних педагогічних послуг слухачам.

Тож постає питання щодо залучення кожного педагогічного працівника до активного пізнавального процесу, що передбачає застосування ним на практиці теоретичних знань, умінь і навичок для використання їх у навчально-виховному процесі.

У сучасних умовах фахівці закладів післядипломної педагогічної освіти змінюють зміст, форми, методи та технології для удосконалення системи підвищення кваліфікації слухачів.

Відповідно, процес навчання має бути максимально наближеним до слухача, тобто зорієнтованим на інтереси та потреби конкретної людини, практико-орієнтованим, щоб слухач в процесі підготовки і визначення закладу післядипломної освіти, де буде проходити курси підвищення кваліфікації, обирав заклад наближений до споживача освіти, де йому буде максимально комфортно з точки зору професіоналізму і доступності одержання необхідних знань, умінь та компетентностей для подальшого їх використання у практичній діяльності.

Звідси виникають і вимоги до професіоналізму педагогічного працівника закладу післядипломної педагогічної освіти, його сформованості та готовності в сучасних умовах здійснювати педагогічну діяльність.

Основою формування професійності педагогічного працівника закладу післядипломної педагогічної освіти має стати прагматичний підхід, який передбачає взаємодію тих, хто навчається, на всіх етапах процесу навчання, їх зворотний зв'язок, враховує психологічні особливості та професійний досвід, націлює на розвиток творчості, сприяє її проявленню не тільки в період навчання, але і в подальшій професійній діяльності. Такий підхід до навчання в системі підвищення кваліфікації дозволяє кожному спеціалісту окреслювати власну освітню траєкторію, формувати свою особисту позицію через самоаналіз, самооцінку, самоорганізацію в подальшій професійній діяльності, усвідомлено прагнути до саморозвитку та професійного самовдосконалення.

Процес професійного формування, зростання та розвиток педагогічних працівників необхідно розглядати як цілісний процес особистісного і професійного зростання. В цьому контексті важлива заміна лекційної форми проведення занять на практичні заняття, обов'язковий зворотний зв'язок із слухачем, надання нових знань, які б відповідали очікуванням дорослої людини щодо професійного зростання.

Запорукою формування та розвитку професійної компетентності педагога являється взаємозв'язок між викладачем і слухачем, рівноправне партнерство, побудоване в першу чергу на діалозі та наявності позитивного психологічного клімату.

Для якісного впровадження знань фахівців закладів післядипломної педагогічної освіти, рівень їх професіоналізму полягає в системі підвищення кваліфікації з використанням сучасних інтерактивних методів, спрямованих на практичне закріплення набутих знань, умінь і компетенцій.

На відміну від традиційних методів навчання інтерактивні методи навчання ґрунтуються на взаємодії учасників освітнього процесу та обов'язкового отримання зворотного зв'язку і основна увага приділяється взаємодії слухачів між собою. Це дозволяє проводити заняття більш цікаво, активізувати освітній процес та зменшити стомлення слухачів.

Сьогодні практикуються такі методи активного навчання, як тренінги, навчальні групові дискусії, ділові ігри, програмоване навчання. В результаті зазначених методів слухачі підвищують загальну компетентність, що сприяє формуванню ефективних навичок ділового спілкування.

Важливою умовою професіоналізму педагогічного працівника являється проєктування освітнього процесу на основі:

- організації навчання на основі діяльнісного підходу (тренінги, ділові ігри, диспути, дискусії, діалоги, використання новітніх технологій);
- проходження курсового підвищення кваліфікації з використанням різних форм (дистанційна, очна, заочна, пролонгована, індивідуальна);
- формування груп з максимальним урахуванням запитів щодо висвітлення окремої проблематики;
- проведення тренінгів, дискусій, диспутів, ділових ігор та використання новітніх технологій.

Отже, процес розвитку професіоналізму педагогічних працівників закладів післядипломної педагогічної освіти є цілісним

і водночас динамічним, оскільки передбачає комплексність до підходу щодо змісту та вибору форм і методів організації освітнього процесу.

Список використаних джерел та літератури

1. Бондарчук О. І., Шкурко Я. І. Зміст, форми і методи підвищення психологічної компетентності керівників шкіл. *Педагогічний пошук* : наук.-метод. вісник. Луцьк, 1997. Вип. 2 (14). С. 26.
2. Зубко А. М. Організація навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів : монографія. Херсон : Айлант, 2006. 124 с.
3. Скрипник М. Мистецтво бути педагогом. Київ, 2006.
4. Кікіньова К. Професіоналізація як процес підвищення ефективності державної служби в контексті Європейських стандартів. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/2008-2/doc/3/09.pdf>.

Л. Л. Фамілярська,

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри педагогіки й андрагогіки
(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)
e-mail: familyarskaya_la@ukr.net

Як надати ефективний зворотний зв'язок онлайн?

Навчання в умовах війни вимагає від педагога, окрім досягнення визначених раніше навчальних цілей та налагодження емоційного зв'язку з учнями, підтримки здобувачів освіти та зменшення рівня тривожності, відновлення їхніх сил та віри в майбутнє [1]. Однією зі складових, яка допомагає це реалізувати, є зворотний зв'язок.

Зазначимо, що для організації ефективного зворотного зв'язку, оскільки він впливає на результативність процесу навчання, індивідуальну поведінку особистості, необхідним для педагога є вміння використовувати цифрові технології в умовах віддаленої взаємодії. Акцентуємо увагу, що впровадження формульованого оцінювання у початковій та базовій середній освіті є одним зі способів налагодження зворотного зв'язку [4].

Зворотний зв'язок (англ. feedback – «зворотна реакція») – у широкому сенсі означає відгук, реакцію у відповідь на будь-яку дію чи подію.

Як створити умови для ефективного зворотного зв'язку онлайн?

Перш за все важливо:

- не карати, а виявляти причину;
- не протиставляти учнів;
- надавати зворотний зв'язок своєчасно, зрозуміло, чітко;

- акцентувати на позитивній динаміці досягнень здобувача освіти, що створює умови розвивального зворотного зв'язку;
- обговорювати з учнями індивідуально труднощі у навчанні;
- якщо щось не працює – відмовляємося від цього.

Особливу роль у процесі зворотного зв'язку онлайн виконують цифрові інструменти, які дозволяють оперативно виявляти та вирішувати наявні проблеми, а також сприяти залученню учнів до процесу підготовки та прийняття рішень [2; 3].

Зворотний зв'язок може надаватися вчителем у письмовому, усному чи медіаформатах, залежно від дидактичної мети й виду навчальної діяльності.

Найпопулярніші інструменти вчителя для зворотного зв'язку:

- коментарі онлайн (при використанні сервісу Google Документ, Google Презентації, Google Jamboard, завдань в Google Classroom, Human, Moodle);
- запитання в режимі онлайн (чат);
- голосові повідомлення та відповіді на повідомлення в месенджерах (Viber, Telegram, Facebook);
- електронні листи.

Топ-5 цифрових сервісів створення середовища зворотного зв'язку:

- Google Диск (Google Документ, Google Презентація, Google Форма, Jamboard);
- canva.com;
- padlet.com;
- mentimeter.com;
- learningapps.org.

Використання цифрових інструментів для зворотного зв'язку дозволяє педагогу швидко реалізовувати комунікацію з найбільш актуальних проблем теми, розділу, завдань, організувати роботу над груповими проектами тощо [5; 6].

Ефективність зворотного зв'язку виявляється у зміні поведінки особистості, емоційного стану та рівня мотивації, корекції самооцінки тощо.

Як ефективно організувати процес зворотного зв'язку в класі?

1. Виберіть стратегію. Насамперед потрібно вирішити, коли та для чого будете збирати зворотний зв'язок. Наприклад:

- на початку, середині, наприкінці навчального року, щоб з'ясувати враження від навчання;
- після проходження теми/розділу/модуля, щоб дізнатися думку учнів щодо змісту чи окремих завдань;

- після уроку;
- після конкретного завдання;
- на вимогу чи бажання учнів.

2. Обговоріть правила, за якими учні будуть надавати зворотний зв'язок. Важливо, щоб учні усвідомлювали, що в онлайні також необхідно дотримуватися правил конструктивної міжособистісної комунікації.

Запропонуйте учням доповнити список і поділитися ідеями, як вони хотіли б отримувати зворотний зв'язок від учителів чи однокласників. Головним є створення атмосфери довіри.

3. Зробіть коротким завдання, щоб підтримувати інтерес. Ви можете щось уточнити під час виконання завдання, але не ускладнюйте. Метою освітньої комунікації є отримання конструктивного зворотного зв'язку, а не швидкої відповіді на сто запитань.

4. Після виконання завдання чи завершення проекту подякуйте учням за те, що вони діляться з вами думкою, та проаналізуйте відповіді. Продемонструйте, що це не було марно: ви чуєте та читаєте все, чим вони діляться. Виділіть конкретні ідеї, які вам сподобалися, та поділіться ними з класом.

Підсумовуючи, зазначимо, що зворотний зв'язок:

- забезпечує ефективне планування. План, конспект чи технологічна карта, які включають зворотний зв'язок, – це основа ефективності будь-якого уроку;
- створює передумови для відстеження процесу навчання здобувачів освіти, оскільки використовується відповідний інструментарій;
- здобувач освіти розуміє, над чим конкретно потрібно ще попрацювати;
- конструктивні рекомендації коригують діяльність здобувача освіти;
- зворотний зв'язок формує адекватну самооцінку;
- надання зворотного зв'язку є важливим вмінням для здобувачів освіти. Якщо під час уроків учителем створюються умови для зворотного зв'язку, то учні опановують відповідні способи міжособистісної комунікації.

Загалом за допомогою зворотного зв'язку здобувач освіти вчиться бачити себе очима інших та коригувати свою поведінку. Учасники освітнього середовища постійно спілкуються та надають один одному зворотний зв'язок. Якщо він позитивний, то спрямований на розвиток особистості.

Отже, усвідомлене ставлення до надання зворотного зв'язку дозволить педагогу забезпечити оптимальний рівень психологічного комфорту здобувача освіти, що працює онлайн, і, як наслідок, його високу залученість та мотивацію до навчання.

Список використаних джерел та літератури

1. Адамович І., Кулініч О. Розвиток професійної компетентності педагогів в умовах дослідно-експериментальної роботи. *Суспільно-гуманітарні аспекти розвитку професійної компетентності педагогів в умовах реформування освіти* : збірник матеріалів. Житомир : Полісся, 2019. С. 7–10.
2. Грабовський П. П. Критерії та показники добору вчителем цифрових засобів відеоконференцзв'язку. *Розвиток професіоналізму педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти* : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн), 2022. С. 47–49.
3. Колеснікова І. В. Розвиток професіоналізму педагогів в умовах цифровізації освіти. *Розвиток професіоналізму педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти* : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн), 2022. С. 126–128.
4. Фамілярська Л. Л. Використання дистанційних технологій: способи взаємодії в процесі синхронного та асинхронного навчання учнів Нової української школи. *Базова освіта НУШ: процесуальне правонаступництво* : зб. матеріалів регіонал. наук.-практ. інтернет-конференції. Житомир : КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР, 2021. С. 81–86.
5. Фамілярська Л. Л., Запорожцева Ю. С. Блог як середовище неперервного професійного розвитку вчителів англійської мови. *Information Technologies and Learning Tools*. 2012. № 2 (28).
6. Tata J. The influence of managerial accounts on employee's reactions to negative feedback. *Group and organizational management*. 2002. Vol. 27, №4. P. 480–503.

І. Л. Чуян,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри методики
викладання навчальних предметів
(КЗ «Житомирський ОШПО» ЖОР)
e-mail: irynachyian@gmail.com

**Формування громадянської та соціальної компетентностей
у процесі навчання інтегрованих курсів громадянської та
історичної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої
освіти**

Нині життя українського суспільства є складним і багатограним, тому, щоб стати успішною людиною, здобувач освіти має набути компетентності у різних сферах життєдіяльності: політичній, економічній, соціальній, культурній. Отже, в теорії компетентнісного підходу щодо навчання висувається положення про систему компетентностей, які формуються у здобувачів освіти під час навчання. Повноцінне формування компетентностей можливе лише за умови запровадження компетентнісного підходу до навчання, під яким розуміємо спрямованість всього освітнього процесу на формування і розвиток компетентностей особистості, відбір відповідного змісту навчання, варіантів його організації та способів оцінювання результатів навчання.

Очевидно, що українська освіта потребує спеціальної уваги до цього питання. Проте для того, щоб поставити перед учителями зрозумілі завдання щодо розвитку громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення інтегрованих курсів громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти, важливо дати чітку відповідь на цілу низку питань, що стосуються змісту освіти й організації освітнього процесу. Необхідно виховати покоління громадян, у яких сформовані громадянські цінності, відповідальність за свої дії та розвинуте почуття обов'язку за долю власної країни.

Виклики, які пов'язані з формуванням активного та відповідального громадянина з високим почуттям власної гідності, стійкою громадянською позицією, готовністю до виконання громадянських обов'язків, потребують комплексного підходу до формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення інтегрованих курсів громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти.

Під компетентністю людини розуміють «певне коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід». У Європейській рамці

компетентностей для культури демократії термін *компетентність* визначається як «здатність мобілізувати та застосовувати відповідні цінності, ставлення, уміння, знання та/або розуміння, щоб належним чином ефективно реагувати на вимоги, виклики та можливості, що виникають у певному середовищі» [6: 32].

Заклади загальної середньої освіти системно займаються формуванням громадянської та соціальної компетентностей у здобувачів освіти, однак ці поняття в науковій літературі досить розмиті, певна чіткість та однозначність сьогодні починає визначатися в окремих державних документах.

Громадянська та соціальна компетентності входять до переліку ключових компетентностей. У Концепції «Нова українська школа» визначено: «Громадянські та соціальні компетентності, що включають усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття» [2].

Ключові компетентності здобувача освіти визначені також у Державному стандарті базової середньої освіти. Серед інших виділено громадянські та соціальні компетентності, що «пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію; виявлення поваги до інших, толерантність, уміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального здоров'я, усвідомлення особистих відчуттів і почуттів, здатність дослухатися до внутрішніх потреб; дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та ґрунтуються на спільних моральних цінностях; спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності» [1].

Загалом громадянська та соціальна компетентності, за Концепцією Нової української школи, – це здатність здобувачів освіти виявляти особистісні якості, любов до Батьківщини, готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в осередках однолітків, громаді, суспільстві та спрямовані на поліпшення спільного життя соціуму. Громадянські та соціальні компетентності є інструментом для розширення можливостей розвитку особистості в суспільстві, стимулювання її мотивації, автономії та відповідальності.

Громадянська та соціальна компетентність є сукупністю трьох компонентів:

- *когнітивний*, що реалізується через можливість діяти, щось робити, отримувати навички громадянської діяльності; будь-яка суспільна діяльність, пов'язана з людьми, тому важливим у сфері громадської діяльності є формування в дітей соціальних та комунікативних навичок;

- *діяльнісний*, що характеризується участю у виховних заходах (волонтерство, шкільне самоуправління, зустрічі з представниками інших культур, краєзнавчі екскурсії, екологічні акції, соціальні акції тощо);

- *мотиваційний*, який виявляється в інтересі до суспільного життя, вірі у певні суспільні ідеали, у державу; в освіті найважливішою умовою формування мотиваційного компоненту є цінності та особисті переконання вчителя [4].

Усі компоненти громадянських та соціальних компетентностей формуються через навчальні предмети, інтегровані курси громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти.

Поняття *навчальний предмет* та *інтегрований курс* ототожнюються в Законі України «Про повну загальну середню освіту» [5]. Практичним втіленням інтегративної стратегії є створення модельних навчальних програм. У Законі України «Про загальну середню освіту» визнається, що «модельна навчальна програма – документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнень очікуваних результатів учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі, визначеному законодавством» [5].

У 2021 році Міністерство освіти і науки України затвердило дванадцять модельних програм предметів громадянської та історичної галузі для закладів загальної середньої освіти (5–6 класи). Шість з них – це програми інтегрованих курсів [3]. Їх було затверджено у відповідності до Державного стандарту базової середньої освіти та

Типової освітньої програми, якими визначено теоретичну і практичну складову інтеграції.

Модельні навчальні програми інтегрованих курсів базового рівня середньої освіти [3]:

- «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Пошетун О. І., Ремех Т. О., Малієнко Ю. Б., Мороз П. В.);

- «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Гісем О. В., Мартинюк О. О., Гісем О. О., Охредько О. Е.);

- «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Васильків І. Д., Димій І. С., Шеремета Р. В.);

- «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Кафтан М. В., Козорог О. Г., Костюк І. А., Мудрий М. М., Селіваненко В. В.);

- «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Власова Н. С., Желіба О. В., Кронгауз В. О., Секиринський Д. О., Щупак І. Я.);

- «Україна і світ. Вступ до історії України та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Даниленко В. М., Гісем О. В., Мартинюк О. О., Охредько О. Е., Тарасюк Т. Д.).

Зміст інтегрованого курсу для 5–6 класу в своїй основі вже є об'єднаним на рівні внутрішньої та міжпредметної інтеграції в межах історичної науки. Складно прослідкувати в модельних навчальних програмах баланс між інтегрованими предметами, оскільки теми проявляють то предметний, то інтегративний характер.

Автори навчальних програм з історії традиційно використовують хронологічний принцип, а в основі програми із громадянської освіти лежать принципи міждисциплінарної інтеграції різних галузей знань. Узагальнений аналіз модельних навчальних програм показує, що частина тем спрямована на об'єднання особистісного рівня свідомості з оточенням на рівні сім'ї – громади – суспільства – держави, а решта тем мають важливий громадянознавчий зміст та віддзеркалюють конкретні результати навчання громадянської та історичної освітньої галузі, які зазначені в Державному стандарті базової середньої освіти, наприклад: *дискримінація, інформаційна війна, мова ворожнечі, діяльність міжнародних організацій, зміст суспільних відносин, світові*

релігії, основи теорії держави і права, конфлікти і способи їх подолання, права людини та дитини і механізми їх захисту, принципи і механізми функціонування демократії, цінності демократії тощо. Ця та аналогічна тематика пронизує зміст модельних навчальних програм інтегрованих курсів громадянської та історичної галузі Державного стандарту базової середньої освіти, що безпосередньо забезпечує формування громадянських та соціальних компетентностей здобувачів освіти.

Таким чином, формування громадянської та соціальної компетентностей у здобувачів освіти розкриває значні можливості для посилення інтеграції змісту предметів громадянської та історичної галузі Державного стандарту базової середньої освіти. Проте, зрозуміло, що він потребує використання компетентнісного підходу в освітньому процесі й є у певному сенсі системною освітньою інновацією, яка охоплює різні рівні освіти та різноманітні напрямки розвитку.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
2. Концепція Нової української школи : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>.
3. Модельні навчальні програми для 5–9 класів Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.
4. Навчаючи навчаюсь – громадянська компетентність вчителя та учня. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/1251-navchayuchi-navchayus-gromadyanska-kompetentnst-vchitelya-ta-uchnya>.
5. Про повну загальну середню освіту : закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX . URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
6. Рамки компетентностей для культури демократії. У 3 т. Т. 1. Європейський центр ім. Вергеланда, 2018. 89 с.

Шуневич О. М.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри методики
викладання навчальних предметів
(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)
e-mail: oshunevich@gmail.com

Розвиток в учнів комунікативних умінь: оновлені змістові й методичні орієнтири

Укладачі чинного Державного стандарту помітно поглибили комунікативну складову розвитку компетентної особистості учня. Звичайно, це є відповіддю на виклики часу: учні мають бути готовими взаємодіяти з учасниками комунікації в різних життєвих ситуаціях, усвідомлено керувати емоціями, добирати стратегії спілкування, тим самим будуючи стосунки, долаючи життєві виклики.

Натомість ситуація з опануванням учнями комунікативних умінь у природному середовищі ускладнюється через певні об'єктивні причини: це пов'язано з викликами дистанційного навчання, з вимушеною зміною учнями місць проживання через російську військову агресію, перевагою цифрової взаємодії над живим спілкуванням учнів з ровесниками. Це ще один стимул для педагогів відповідально поставитися до якісного, спеціально організованого навчання, де б учні могли усвідомлено розвивати комунікативні вміння засобами всіх навчальних предметів.

Помітно, що комунікативний складник убудовано в усю вертикаль вимог Державного стандарту: від **ключових компетентностей, наскрізних умінь**, вимог до **освітніх результатів** і, зрештою, до **конкретних результатів й орієнтирів для оцінювання** (у кожній галузі), що, безперечно, має стимулювати педагога до вивчення сучасних підходів формування комунікативних здатностей учнів, інтеграції способів комунікативної діяльності у певну освітню галузь.

У цьому дослідженні ми торкнемося питання розвитку комунікативних умінь на уроках мовно-літературної галузі. Наголосимо на тому, що вчитель мови і літератури має зважати на формування комунікативних умінь як складника і ключової, і предметної компетентностей. Це, у свою чергу, передбачає розуміння сутності й особливостей та способів навчання, на чому у своїх працях наголошують лінгводидакти Голуб Н., Горошкіна О., Мамчур Л., Кучеренко І., Кучерук О., Пентилюк М. та інші.

У побудові власної професійної траєкторії учителю мови і літератури варто звернути особливу увагу на **базові знання**. Цей

оновлений блок у Державному стандарті містить терміни, що є основою для отримання належних результатів навчання.

Показово, що оновлені базові знання мовно-літературної галузі передбачають орієнтування вчителя не лише в *культуромовних* аспектах (ситуація спілкування, принципи етики спілкування, норми літературної вимови, вербальні та невербальні засоби), а й в *особливостях цифрової комунікації* (цифрове середовище; безпечна поведінка у цифровому просторі; онлайн-взаємодія; форми презентації в цифровій комунікації; академічна доброчесність, ролі в онлайн-взаємодії), *соціальних передумовах спілкування* (соціокультурні норми; стереотипи, протидія та попередження дискримінації, цькування (булінгу); протидія пропаганді та маніпуляції; суспільно-культурний контекст), *умовах усвідомленого спілкування* (мета і позиція мовця; комунікативні наміри співрозмовників; важливі та другорядні деталі повідомлення, типові стратегії мовленнєвої взаємодії; аргументація, ненасильницька комунікація).

Очевидним є те, що перелік базових знань дещо змінився (чимало термінів дотичні до досліджень в області лінгвістики та суміжних наук, цифрової комунікації) і націлює на заглиблення вчителя в зміст цих понять, а також добір відповідного контенту, опанування методики навчання учнів різного віку.

Проаналізувавши перелік **базових знань, обов'язкових результатів навчання учнів й орієнтирів для оцінювання, представлених у мовно-літературній освітній галузі, визначимо складники професійного поступу вчителя-словесника в царині розвитку комунікативних умінь:**

- когнітивний (набуття і оновлення знань з лінгвістики і суміжних наук),
- діяльнісний (вироблення здатностей осучаснити методику формування комунікативних умінь в учнів);
- ціннісний (підвищення готовності вчителя до створення освітнього простору з комунікативним тлом).

З огляду на це, окреслимо основні точки освітньої траєкторії вчителя:

1. Когнітивний. Набуття і поновлення **знань** з:
 - комунікативної лінгвістики (контекст, повідомлення, адресат, мовець, ситуація спілкування);
 - з когнітивної лінгвістики (стратегії комунікації, комунікативний намір співрозмовника);
 - соціолінгвістики (вплив упереджень на спілкування, соціокультурний контекст комунікації, міжкультурна комунікація);

- психолінгвістики (ненасильницька комунікація, способи впливу на співрозмовника, регуляція емоцій у спілкуванні);

- лінгводидактики (основи комунікативної методики навчання мови, способи організації діалогічної взаємодії з текстом).

2. Діяльнісний. Набуття **здатності** використання сучасних способів навчання учнів комунікативних умінь:

- добір контенту (текстів, медіатекстів), який є актуальним для учнів;

- створення завдань, відповідних здібностям, інтересам учнів та стилю вчителя;

- здійснення контекстуалізації знань, обговорення явищ, подій, текстів з різних ціннісних перспектив, урахування історичних, мистецьких контекстів; залучення досвіду здобувачів освіти;

- пошук цікавих неочікуваних ракурсів аналізу текстів через культивування різновекторної комунікації;

- створення простору для комунікації під час уроків (можливості для кожного учня вести, слідувати, співпрацювати; змінювати ролі; переживати виклики та задоволення від індивідуального та колективного досягнення цілей, практикувати переключення мовних кодів: академічне/неформальне спілкування) [2];

- утримування балансу між повноцінною присутністю вчителя (взаємодії із вчителем у справжньому, сталому, інтенсивному діалозі як з гідом, партнером по взаємодії) і «видимими» голосами й діями учнів;

- утримування балансу між підтримкою та викликом, «між задоволенням від майстерності та рухом за межі поточних досягнень» [2].

3. Ціннісний. Вироблення **готовності** позиціонувати себе й своїх учнів як рівноправних партнерів у спілкуванні, створювати дизайн уроку мови і літератури як простору для комунікації й взаємодії.

Моделюючи комунікативні ситуації, учитель має звертати увагу на вимоги державного стандарту [1] до чотирьох основних результатів навчання й вбудовувати комунікативну складову під час різних видів діяльності, як-от:

- навчання слухати, чути й використовувати інформацію в життєвих цілях;

- навчання роботи з прочитаним текстом, медіатекстом (аналіз, інтерпретація, критична оцінка), збагачення емоційного, ментального, життєвого досвіду і духовного розвитку;

- навчання висловлювати власні думки письмово (і в цифровому середовищі) для якісної взаємодії;

– навчання бути уважним до власного і чужого мовлення, виробляючи власний мовний стиль, створюючи ідеї [1].

Кожен з цих освітніх результатів потребує осмислення вчителем як суті, так і методів, якими буде досягатися. Саме тому перспективами подальших досліджень може стати вивчення ресурсів комунікативної взаємодії в досягненні кожного результату навчання.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 09.02. 2023).
2. Tharp R. G. et al. Teaching transformed. Achieving Excellence, Fairness, Inclusion, and Harmony Boulder, Co.: Westview Press, 274 p.

П. І. Щербань,

методист лабораторії методичного забезпечення
(КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР)
e-mail: p_sch@ukr.net

Формування розвивального освітнього простору в умовах діяльнісного підходу

Реформа сучасної системи освіти України направлена на те, щоб створити всі умови для розвитку здібностей та творчих обдарувань учня. Однією із головних концептуальних засад реформування в межах Нової української школи є формування сучасного розвивального освітнього простору, що буде сприяти творчому розвитку та потребі в знаннях й мотивації учнів до навчання. Як спосіб організації навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти розвивальний освітній простір у сучасному його розумінні здатен забезпечувати комплекс різноманітних можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу [5].

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти формування розвивального освітнього середовища в умовах діяльнісного підходу є одним із головних компонентів Нової української школи.

Дослідженням розвивального освітнього простору займалися такі науковці, як Г. Балл, І. Бех, В. Вербицький, І. Єрмаков, О. Керницький, Л. Макар, В. Орлов, О. Писарчук, К. Шевченко, В. Шулдик.

Зміст понять «розвивальний простір», «розвивальне середовище» було вперше визначено Дж. Равеном, відомим психологом із Великої Британії, як простір розвитку компетентностей особистості, де акцентується увага на розвиток її мотивів, здібностей, постанов тощо [6].

Розвивальний освітній простір є сферою особистісного зростання та постійної взаємодії його учасників під час освітнього процесу. Це система умов і впливів, які сприяють активному розвитку особистості дитини, її навчанню, вихованню, здатності до самостійної діяльності та готовності до змін [4].

Розвивальний освітній простір – це певним чином організований освітній процес, де здійснюється розвивальне навчання й створюються безліч потенційних можливостей для формування цілісної особистості. Це умови, в яких учні зможуть реалізувати свої ідеї та плани.

Розвивальний освітній простір – це складне утворення, що базується на постійній активній та інтерактивній взаємодії учнів, під час організації дослідження природних, економічних та соціальних процесів, створення проблемних ситуацій та їх вирішення. У такому контексті передбачається використання різноманітних навчальних ситуацій, які передбачають формування практичних умінь, навичок і особистісних характеристик [4].

Виділяють основні компоненти розвивального освітнього простору:

- навчання в умовах діяльнісного підходу;
- психологічний супровід;
- особистісно зорієнтований підхід;
- компетентнісний підхід;
- рефлексія діяльності;
- формувальне оцінювання.

В таких умовах основним завданням є підбір необхідних методів, форм, засобів навчання та виховання. Це сприяє в учнів розвитку довільної пізнавальної сфери, здатності до діяльності, рефлексії, самоконтролю [4].

Важливою педагогічною умовою створення освітнього розвивального простору під час навчання є його діялісно-комунікативне наповнення групової та індивідуальної форм роботи. В таких умовах важливим є через систему компетентнісних проблемних завдань організувати діяльність учнів на уроці та забезпечити комунікацію, особливо під час роботи в групі.

Необхідними умовами формування розвивального освітнього простору є створення сприятливого емоційного клімату під час суб'єкт-суб'єктної взаємодії «учень – учень», «учитель – учень».

Також у створенні розвивального освітнього простору важливим є врахування вікових особливостей учнів та їхнього індивідуального розвитку. В таких умовах є необхідність використання різноманітних

форм діяльності дітей на уроці – індивідуальної, парної, групової, колективної [4].

Предметом розвитку у процесі такого навчання є здатність учня бути суб'єктом мислення, а значить суб'єктом навчання. Постійна діяльність учнів на уроці сприяє формуванню вмій та навичок вирішувати складні завдання. В таких умовах вирішуються основні вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів у природничій освітній галузі (Державний стандарт базової середньої освіти):

- пізнання світу природи засобами наукового мислення (організація дослідження);
- опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту (робота з різноманітною інформацією);
- усвідомлення розмаїття і закономірностей природи (встановлення логічних зв'язків);
- роль природничих наук і техніки в житті людини (створення інноваційних технологій);
- розвиток наукового мислення під час вивчення предметів та інтегрованих курсів природничої освітньої галузі;
- набуття досвіду розв'язання проблем [1].

За концепцією розвивального навчання розвиток здатності вчитися учня є основним у навчальній діяльності. Для такої парадигми предметом розвитку дитини є цілісний психологічний процес, що спрямований на формування у неї здатності бути суб'єктом не лише навчальної діяльності, а також власного соціокультурного досвіду. За такого підходу проектування розвивального освітнього простору – це створення умов для розвитку ще несформованих інтересів, задатків, талантів кожної особистості [6].

Актуалізацією потреби формування розвивального освітнього простору є стрімкий розвиток технологій у сучасному світі. Головним показником сформованості розвивального освітнього простору є його можливості щодо ефективного особистісного саморозвитку учня. Особливого значення за такого підходу набуває єдність властивостей освітнього простору і самого суб'єкта освітнього процесу. З метою використання потенційних можливостей учень виявляє активність, перетворюючись водночас на суб'єкта освітнього процесу й особистісного розвитку. В таких умовах здійснюється цілеспрямований вплив на формування в учнів ключових життєвих компетентностей [6].

Основною метою у розвивальному освітньому просторі є створення умов для розвитку такої особистості, що прагне максимальної реалізації, відкрита для сприйняття нового, здатна робити

вибір у нестандартних ситуаціях. Акцентується увага на прогресивних організаційно-педагогічних підходах формування даного простору, що дає можливість розвитку не лише особистості учня, а й суспільних цінностей [6].

У такому аспекті відбувається реалізація основних положень Державного стандарту базової середньої освіти, зокрема щодо формування в учнів таких наскрізних вмінь:

- читати і розуміти прочитане;
- вміння висловлювати власну думку усно та письмово;
- мати критичне та системне мислення;
- здатність логічно обґрунтовувати позицію;
- бути творчим та ініціативним;
- вміння конструктивно керувати емоціями;
- оцінювати ризики;
- приймати рішення;
- розв'язувати проблеми;
- здатність співпрацювати з іншими людьми [1].

Вирішувати такі завдання можливо лише під час використання діяльнісного підходу в умовах компетентнісного навчання. Побудована структура освітньої діяльності містить систему діяльнісних кроків. Здійснюється виконання навчальних проєктів, проводяться спостереження та експерименти. Учні успішно працюють в малих і великих групах, де постійно відбувається комунікація між ними. Активна діяльність учнів на уроці сприяє підвищенню якості знань, вмінню розв'язувати життєві проблеми. У такій суб'єктно-суб'єктній взаємодії на першому місці знаходиться особистість учня, його здатність до самовизначення і самореалізації, самостійного ухвалення рішень, рефлексії.

Створення розвивального освітнього простору в умовах діяльнісного підходу є ключовим компонентом Нової української школи. Так відбувається спрямованість освітнього процесу на формування в учнів ключових та предметних компетентностей, вміння застосовувати здобуті знання під час практичної діяльності. Все це сприяє успішній самореалізації та адаптації дитини в соціумі. Створюється простір, в якому учні навчаються вчитися, що стає філософією Нової української школи.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів № 898 від 30.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.03.2023).

3. Дрожжина Т. В. Проектування та проведення уроку в початкових класах на засадах компетентнісного (діяльнісного) підходу / упоряд. Дрожжина Т. В., Гезей О. М. Харків : Основа, 2017. (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання»; вип. 8 (128)). URL: <http://ukped.com/statti/teorija-navchannja/6405-osoblyvosti-uroku-na-zasadakh-kompetentnisnoho-diyalnisnoho-pidkhodu.html> (дата звернення: 11.04.2023).
4. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.03.2023).
5. Костюк І. Формування освітньо-розвивального середовища на уроках літературного читання в початковій школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 5. С. 314-323. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_5_42 (дата звернення: 24.03.2023).
6. Писарчук О. Т. Особливості формування освітньо-розвивального середовища дошкільних освітніх закладів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2012. № 2. С. 44–51.
7. Поясик О. І. Формування освітньо-розвивального середовища початкової школи. 2020. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9694/1/> (дата звернення: 26.03.2023).
8. Смолюк А. І. Організаційно-педагогічні умови професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2017. Вип. 75 (3). С. 82-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_75%283%29__19 (дата звернення: 20.03.2023).
9. Шевченко К. О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія. Педагогічні науки. 2014. Вип. 2 (13). С. 258–263.
10. Шулдик В. І. Технологічний підхід при викладанні природознавчих дисциплін : навч.-метод. посіб. Умань : ПП «Жовтий», 2019. С. 163.

Наукове видання

**Державний стандарт базової середньої освіти
як простір реалізації нових можливостей**

Збірник матеріалів
Регіональної науково-практичної інтернет-конференції
(24 квітня 2023 року)

Відповідальна за випуск
Т. М. Смагіна

Технічний редактор
І. В. Колеснікова

Коректор
Н. М. Макарова